

ଶୋକମାଳାବଳୀ

เทศกาลดอยกระทอง

ของ

เสวีโยวโกเศศ

และ

LOY KRATHONG

PHYA ANUMAN RAJADHON

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

นาวาอากาศเอก วิเชียร วิบูลมงคล

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๐๔

มูลนิธิ เสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป
Sathirakoses-Nagapradipa Foundation

ChangeFusion
OPENBASE.in.th

เนื้อหาทั้งหมดใน OpenBase ถูกเผยแพร่ภายใต้สัญญาอนุญาต Creative Commons Attribution-Noncommercial-Share Alike 3.0 Unported License ท่านสามารถนำเนื้อหาทุกชิ้นไปใช้และเผยแพร่ต่อได้ โดยต้องอ้างอิงแหล่งที่มา นำมาไปใช้เพื่อการค้า และต้องใช้สัญญาอนุญาตชนิดเดียวกันนี้เมื่อเผยแพร่งานที่ดัดแปลง เว้นแต่จะระบุเป็นอย่างอื่น

คำนำ

เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ นาวาอากาศเอกวิเชียร วิบุตมมงคล กำหนดวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๐๔ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม นายแพทย์ คำนติ วิบุตมมงคล ผู้เป็นบุตร ได้เป็นผู้แทนเจ้าภาพมาแจ้งแก่เจ้าหน้าที่กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ว่า ประสงค์จะจัดพิมพ์เรื่อง เทศกาลลอยกระทง ของ เสือยกรโกเศศ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เพื่อแจกเป็นอนุสรณ์ในงานนี้ กรมศิลปากรยินยอมอนุญาตให้จัดพิมพ์ได้ดังประสงค์

การที่เจ้าภาพได้เลือกเรื่อง เทศกาลลอยกระทง ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เพื่อจัดพิมพ์เผยแพร่ในครั้งนี้ นับว่าเหมาะสม เพราะจะได้แจกไปในระยะที่ประจวบกับถึงเทศกาลลอยกระทง อันเป็นประเพณีที่ทำสืบเนื่องมาแต่โบราณกาลพอดี จึงหวังว่าผู้ที่ได้รับคงจะพอใจทั่วกัน

กรมศิลปากรขออนุโมทนาคุณบุญราศีทักษิณานุปทาน ที่เจ้าภาพได้บำเพ็ญอุทิศแด่ น.อ. วิเชียร วิบุตมมงคล และได้จัดพิมพ์หนังสืออันมีค่านี้แจกเป็นกุศลวิทยาทาน ขอทุกศตบวงนิจเป็นปัจจัยเสริมส่งให้ น.อ. วิเชียร วิบุตมมงคล ได้ประสบแต่อิสรุคุณมฤตผลในสัมปรายภพทุกประการ เทอญ.

กรมศิลปากร

๙ พฤศจิกายน ๒๕๐๔

คำปรารภ

ภายในกำแพงแก้วหน้าอุโบสถวัดมกุฏกษัตริยาราม มีศาลาอยู่สองหลังตั้งอยู่เยื้องขวาหลังหนึ่ง เยื้องซ้ายหลังหนึ่ง ที่ศาลาด้านขวาเป็นที่บำเพ็ญกุศลทำบุญ ๗ วัน วันนั้นตรงกับวันจันทร์ที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๔ (ค.ศ. ๑๙๖๑) บรรดาเจ้าภาพ ญาติมิตรและผู้มีเกียรติ หลังจากการถวายจังหันเพตเตอร์ก็เลี้ยงดกกันตามประเพณี แล้วบ้างก็ขอตัวกลับไปธุระก่อนระยะหนึ่ง บ้างก็นั่งพักเงิบ ๆ และบ้างก็จับกลุ่มสนทนา รอเวลาประกอบพิธีบรรจศพ ในช่วงเวลาอันเองท่านที่เคารพนับถือรักใคร่ในนาอาอากาศเอก วิเชียร วิบูลมมงคล ส่วนมากเห็นสมควรจะได้เขียนประวัติชนแจกในการพระราชทานเพลิงตามคตินิยม เพราะคุณวิเชียรเป็นผู้ที่เพียบพร้อมด้วยคุณงามความดี เป็นที่รู้จักกันในวงราชการ และงานธุรกิจการค้าทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศด้วยอย่างกว้างขวาง ดังนั้นจึงได้นำความมาแจ้งกับข้าพเจ้าขอมอบให้เป็นผู้จัดทำโดยไม่ยอมรับค่าเบี่ยงบ้าย แม้ผู้ใดงดกลับไปแล้วจะเป็นน้องร่วมอุทรก็ตามแต่ขณะนี้โรคภัยไข้เจ็บได้เบียดเบียนข้าพเจ้าอยู่หลายอย่าง ประการหนึ่ง การดำเนินชีวิตของข้าพเจ้าเป็นข้าราชการบ้านนอก ส่วนมากอยู่ตามชนบทหัวเมืองผิดกับน้องเป็นทหารซึ่งอยู่ในนครหลวง ประการหนึ่ง การประมวณงานนี้ต้องทำแข่งชันกับเวลา คือต้องแล้วเสร็จก่อนกำหนดวันฌาปนกิจ ซึ่งยังคงมีเวลาเหลืออีกไม่กี่วัน ประการสุดท้าย คุณวิเชียร วิบูลมมงคล มีคุณวุฒิและบุคลิกลักษณะพิเศษต่างกับข้าพเจ้าราวฟ้าดิน กล่าวคือ เรือนเก่งอยู่ในชั้นดีเลิศ ได้ล่อกอดดำริบไปศึกษาคือ

เมืองนอกแถมยังไปเรียนดีกว่าฝรั่ง หนังสือพิมพ์ของโรงเรียนประกาศว่า
ได้ที่ ๑. วิชาเคมีตรี แอดมิท และยี่ออเมตรีทุก ๆ อาทิตย์ (ดูเอกสาร
เมอร์เซอร์เบริก อาแคเดเดอรั่ม เมื่อวันที่ ๓๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๘)
มิตซ์ฟรีทซ์ (Fritz) ผู้ดูแลนักเรียนในอเมริกาเวลานั้นถึงกับชมเชยว่า
“วิเชียรท่านทำอะไร เพิ่งมาจากเมืองไทยใหม่ ๆ ยังตอบได้ได้ที่ ๒
คือไปพวกอเมริกันเองก็คงสู้ในวิชาภาษาอังกฤษไม่ได้” เมื่อผ่านมหา-
วิทยาลัทยักทำปริญญาได้ในชั้นนี้ กลับมาเมืองไทยรับราชการในกองทัพอากาศ
ตรงตามหลักวิชา ภายหลังขอตาออกไปทำงานบริษัทตามความเห็น
ชอบของผู้บังคับบัญชาชั้นสูงแห่งสถาบันนั้น ทบวิเศษคุณวิเชียรเป็นคน
ไทยคนเดียวและคนแรกที่ได้ไปทำประวัติการณ์ไว้กับบริษัท เพราะฉะนั้น
หาก ข้าพเจ้า จะพยายาม หาความรู้ ดึกเพียงใด ถ้าค้นความเป็นมา โดยดำพั้ง
ต้องแน่นอนเหลือเกินว่าบกพร่องและผิดพลาดอย่างไม่มีปัญหา จะทำให้
เกิดความไม่เหมาะสมถูกต้องด้วยเกียรติคุณ จึงขอได้โปรดเห็นใจเถิด

ที่ประชุมได้ตกลงแบ่งและมอบหมายกิจกรรมเป็นดังนี้คือ ตอนที่ ๑
วิเยา่วมอบให้ข้าพเจ้าเป็นผู้เขียน ตอนที่ ๒ วิเยเรียน มอบให้คุณจำรัส
ฉายะพงศ์ เป็นผู้เขียน ตอนที่ ๓ วิเยงานแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน ส่วนที่ ๑
ในราชการมอบให้พลอากาศโท เพ็ญ ติมปีสวัสดิ์ เป็นผู้เขียน ส่วนที่ ๒
งานบริษัทมอบให้คุณสุดี มหาสันทนะ แห่งบริษัทสแตนดาร์ด แวกคัมมออยด์
เป็นผู้เขียน ตอนที่ ๔ บัจฉิมวิเยมอบให้เจ้าภาพเป็นผู้เขียน แต่ข้าพเจ้า
ต้องเป็น “เอ็ดเดอรั่ม”

เอกสารน้อยเล่มนี้จึงมีปฏิสันถารโดยประการฉะนี้ ความไม่เรียบ

ก

ร้อย ความไม่สมบูรณ์แบบ หรือการรู้เท่าไม่ถึงการใด ๆ เอ็ดเดอร์ขอ
น้อมรับเป็นความผิดว่า “ผู้เขียนประวัตินี้เอง”

ใน^{๕๕}นี้ ข้าพเจ้าขอขอบคุณผู้ริเริ่ม ผู้เขียน ตลอดจนผู้ช่วยเหลือ
แนะนำ ด้วยเจตนาดีบริสุทธิ์ใจ หากนาวาอากาศเอกวิเชียร วิบูลมมงคล
จะยังทราบได้ด้วยญาณวิทย์ใด ๆ ในการกระทำด้วยความดำริดีของ
บรรดาญาติมิตรและเจ้าภาพในวาระนี้ ขอจงงดบรรดาทำให้เกิดอิทธิพล
มณูญผล เพิ่มพูนสุขสมบัติแก่นาวาอากาศเอก วิเชียร วิบูลมมงคล ใน
สมัยปรายภพโดยควรแก่คติ อุบัติ ทุกประการ เทอญ

ก. วิบูลมมงคล
(นายถนอม วิบูลมมงคล)

๘ / พ.ย. / ๒๕๐๔

๕๕ บ้าน ลาวังย์
ถนนเพชรเกษม นครปฐม

นาวาอากาศเอก วิเชียร วิบลมงคล

ชาดะ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๔๕๒

มรณะ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๐๔

ตอนที่ ๑

วัยเยาว์

นับย้อนถอยหลังไปครั้งศักราช ณ ตลาดท้องน้ำ แปรริ้ว จังหวัด
นครเขื่อนขันธ์ คือชุมนุมย่านการพาณิชย์ที่สำคัญที่สุดของเมืองนี้ เต็มไปด้วย
เรือแพนนาชนิด จอดประจำบาง ผดัดเปลี่ยนหมุนเวียนไปมาบ้าง ทำการ
ซื้อขายของใหญ่จนเล็กที่สุด อาทิเครื่องก่อสร้าง เครื่องตั้งจรทางน้ำ
เครื่องเวชภัณฑ์ เครื่องนุ่งห่ม เครื่องอุปโภคบริโภคทั้งในประเทศ และต่าง
ประเทศ ตลอดจนของส่วนของบ้านเรือน ฤดูหนึ่งมีเรือสำเภามาจาก
ประเทศไกลเคียง อีกฤดูหนึ่งเรือฉลอมมาจากเมืองตราด ระยอง และ
เมืองชล (ชลบุรี) เรือปากอ่าวบางปะกง บรรทุกสินค้าทะเล เทศกาลใด
ตรงกับพืชผลอะไรเรือกระแซงเรือลำบั้งก็ลงของสด โดยเฉพาะเจ้าของ
ท้องที่ก็ใช้เรือขนาดกลางขนาดย่อมเป็นพาหนะอาศัยแจวพาย (เครื่องจักร
กลยังไม่แพร่หลาย) ซื่อขายเป็นกิจวัตรประจำวัน

ตลาดท้องน้ำที่ท่าของตลาดดีเยี่ยมหาขนาด แต่ตลาดท้องน้ำอาศัย
จำแม่น้ำบางปะกงเป็นแหล่งคิดตลาด ไม่ใช่คลอง ตลาดท้องน้ำคล้ายตลาด
ทางนาทกรุงเก่าคือที่หัวรอถึงท่านาหน้าด่านรถไฟอยุธยา ที่ใช้แม่น้ำป่าสัก
เหมือนกัน แต่ผิดกันตรงที่ว่าตลาดท้องน้ำคิดตลาดฝั่งเดียว คือฝั่งซ้าย
ของลำน้ำบางปะกงเท่านั้น

บริเวณตลาดทองนา^{หะ}น เรือแพจอดเรียงรายหรือซ้อนกันเป็นแนว ยาวเหยียดไปตามท้องคุ้งไม่น้อยกว่า ๒๐๐ เต้น มีแพใหญ่หลังหนึ่งจอดรวม อยู่ด้วย เรือแพทรงโบราณ หลังคาใหญ่ ๒ หลังแผ่ตมุงจาก ตัวอาคาร ปลุกด้วยไม้สักถวัล เว้นแต่ครัวซึ่งค่อติดกับหลังแพ ฝาใช้ไม้ไผ่ทาวเป็นซี่ ซัดตะ เจ้าของแพรักชาติอาด ใช้น้ำมันยางชะโลมคูใหม่อยู่เสมอ ทำให้ เห็นลัดุดตาแฉะน้ำอยู่ เป็นที่รู้จักกันทั่วๆ ไปว่า แพหลังนี้เป็น “แพของ พ่ออินทร์” แต่บรรดาคนเจ็บคนไข้เรียก “แพหมออินทร์” บางคนต่อ สร้อยขางท้ายให้อีกว่า “แพหมออินทร์เทวดา” เพราะดวงยารักษาโรค ซักและศักดิ์สิทธิ์นัก ชื่อเสียงเลื่องลือและโด่งดังไปไกล พ่ออินทร์หรือ หมออินทร์ คนนี้แหละคือนายอินทร์ วิบูลมมงคล นางเหลืงภรรยา เป็นบิดา มารดา นาวาอากาศเอก วิเชียร วิบูลมมงคล ซึ่งเกิดเมื่อวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๒ เป็นบุตรคนที่ ๔ ณ แพหมู่ที่ ๓ ตำบลบางไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดนครเขืงเทรา

ในปฐมวัย เด็กชายวิเชียรไม่มีนามเรียกเล่น ๆ เพราะได้รับการ
ตั้งชื่อเมื่ออายุน้อย พี่เต๋ว่าวันหนึ่งหมอเพชรเพื่อนรักเพื่อนเกลอของ
คุณพ่อมาหาท๊อเพ บ้านหมอเพชรจะอยู่ที่ไหน ไม่ทราบ นาน ๆ แถจะมา
ตั้งคราวหนึ่งแต่ก็พักอยู่ด้วย ๒-๓ วัน คุณกันไปปรึกษาหาหรือเรื่องการ
รักษาบ้าง หมอเพชรมีอาชีพทางรักษาโรคที่มื้อมือ ทั้งยังเป็นโหร ทำนาย
ทายทักแม่น กับคุณพ่อมื้อือ เคาพ ดินที่สนมกันตจัญญาติ ระหว่างที่
ผู้ใหญ่วิธาสะกันฟังจบเค้าว่า ลูกชายคนโตให้ชื่อว่า “ตานนท์” คนเล็ก
ให้ชื่อว่า “วิเชียร” คือนาวาอากาศเอก วิเชียร วิบูลมมงคล จะได้ชื่อมา
จากอภินิหารเรื่องพระอภัยมณีหรือ นามพราหมณ์คนต้นกัมโปได้นำมาให้

ข้อ ในขณะที่ฉันต้องคนพี่น้อง หรือนามพราหมณ์คนแรกอาจไม่เป็น
มงคลเหมาะสมกับบุคคลที่จะได้ชื่อรวมทุกคนทั้งสองตามลำดับ ที่สุดท้าย
ชื่อของน้องวิเชียร ไม่เปลี่ยนแปลงตรงเท่าจากเราไป แต่ชื่อของ
ข้าพเจ้าเดื่อนกตายมาเป็น “ถนอม” ได้อย่างไรที่สุดจะทราบ

พี่น้องสองคนนั้น แม้จะต่างอายุกันแต่ชอบเรียกกันว่า ‘พี่น้องคุณ’
มีความเป็นอยู่ตามภาษาลูกชาวแพบ้านนอก พี่สาวสอน ก.ข. ให้อ่าน
ก๊อก ๆ แก๊ก ๆ ก็เข้าโรงเรียนครูเอียง คือบ้านธรรมดาฯ เราเอง ปัจจุบัน
อาจเป็นแบบโรงเรียนราษฎร์ประเภทเด็กเล็ก โรงเรียนไม่มีนามกร เรียก
ชื่อครูเป็นชื่อโรงเรียน

วันเดือนปีผ่านไป การโตวันโตคืนของเด็กก็เจริญตามคิดไป ชรอย
จะกำลังน่ารักน่าเอ็นดู เป็นหัวแก้วหัวแหวน วันหนึ่งหลวงปฏิบัติอากร
(แป๊ะ สุวรรณทรัพย์ ลูกของบ๊า) เรียกกันว่า “พี่หลวง” มาจากกรุงเทพฯ
เขาเรือไฟมาจอดที่แพ นำหลานโอรสาปราชัยทุกชั้นสู่กันตามสมควรแล้ว
พี่หลวงจึงกล่าวว่า “น้า เด็กคุณโตขึ้นทุกวัน น้าจะส่งไปเรียนหนังสือ
ที่บางกอก ให้พักอยู่ที่บ้านท่าน ฉันจะเป็นผู้ดูแล เวลานานักมกำลัง
พอจะส่งเสียได้ น้าจะเห็นเป็นอย่างไร” ฝ่ายน้าทั้งสองนั่ง พี่หลวง
จึงพูดต่อไปว่า “ฉันอยู่อย่างนี้ต่อไปจะไม่ทันเขาและจะได้เป็นที่พึ่งต่อไป
ภายหลัง” การเจรจาในครั้งนั้นจะไม่เป็นผลคงเนื่องมาจาก คุณพ่อคุณแม่
เพิ่งมีบุตรเป็นชายเป็นครั้งแรก ทั้งยังเด็กน้อยอยู่ในวัยน่ารักชม การที่
จะพรากไปย่อมเป็นห่วงและคิดถึงเป็นธรรมดา ต่อมาพี่หลวงมาที่แพอีก
การมาของ พี่หลวงทั้งสองคราวนี้ เนื่องจากจะทำการมงคลสมรส กับนางสาว
เจียม เบญจมนัน บุตรีคหบดีผู้หนึ่งที่บ้านเหนือตลาดบ้านใหม่ ตลาดบน

(๔)

อยู่ห่างจากที่แพจอดไปทางเหนือหน้าแต่คนละฝั่ง การเจรจาเรื่องจะให้เด็ก
ไปเรียนหนังสือที่บางกอกเปิดชั้นอีก คราวนั้นคุณพ่อคุณแม่มีความยินดี
แถมเต็มใจในอนาคตของลูก

ในสมัยนั้นการส่งบุตรหลานเข้ามาเรียนในพระนคร ก็มีเพียงประ
ปราย เพราะจะต้องอาศัยมูลฐานอื่น ๆ ประกอบด้วย การไปแสวงหา
ศิลปศาสตร์วิทยาต่างถิ่น ออกจะเป็นเรื่องวงศ์ ๆ จักร ๆ ยิ่งท่านผู้สูงอายุ
ด้วยแล้วยิ่งไม่นิยมเห็นพ้องด้วย ไม่เหมือนสมัยเฟื่องฟูข้ามทะเลข้ามอากาศ
ไปเมืองตักกะศิลาเดาะหาอาจารย์ที่ศาปาโมกข์อย่างสมัยต่อมาหรือทุกวันนี้

น้องวิเชียร ได้มาพักอาศัยอยู่กินหลบฝนที่บ้านหลวงรักษานิติศาสตร์
(เพิ่ม ขวานนท์) โดยท่านเป็นผู้ปกครอง พี่หลวงก็พักอยู่บ้านนี้ด้วยกัน

บ้านหลวงรักษานิติศาสตร์ อยู่ติดถนนพระสุเมรุ เข้าบ้านทางประตู
ช่องกุฏิเป็นซอยไปตรงคลองบางลำภู บ้านนี้เป็นแบบไทย ๆ แท้ มีหอ
หอขวาง หอนั่ง หอนอนเต็มยศ ใหญ่โตกว้างขวางเกินกว่าจำนวนคน
ในนั้นก็จน ๒ ไร่ น้องได้เข้าโรงเรียนทวดบวรนิเวศน์ ที่ใกล้บ้าน ข
อาจจะเป็นการทดสอบหรือปรับปรุงตัวด้วยต่อไป

ในบ้านมีท่าน (หลวงรักษา ฯ) เป็นหัวหน้าครอบครัว พี่พันธุ์ พี่พงษ์
เป็นภรรยาท่าน (พี่หลวงเป็นน้องพี่พันธุ์ พี่พงษ์) และบุตรท่าน แดวก
พี่หลวงพี่เจียม (ที่กล่าวมาข้างต้นนั้น) กับพี่เปื้อง (น.ต. หลวงเปื้อง
ประจักษ์ ร.น. เปื้อง บุญยวิบูลย์) เวदानันท์กำลังเป็นนักเรียนนายทหาร
เรือ ที่เป็นผู้ใหญ่ และนักเรียนชายรุ่นใหญ่อีก ๕-๖ คน ซึ่งเขาแก่กว่า
และเรียนชั้นสูงกว่า ข้าพเจ้ากับน้องยังเป็นเด็ก ประกอบกับคงจะมีอะไร

(๕)

คล้ายคลึงกัน เป็นพี่น้องกัน มาพร้อมกัน สนด้วยกัน หรือรับอาต๋างเต็น
ได้คล่องแคล่ว อะไร ๆ ทำนองนี้ จึงมักเป็นชื่อคู่ว่า “หนอม-เซียร์” หรือ
“เซียร์-หนอม” ติดปากมาจนทุกวันนี้

เด็กมัน ก็คง เป็นเด็ก อยู่วัน ยังคำ จึงวันหนึ่ง ท่านได้ พูดกับ ข้าพเจ้าว่า
“เจ้าหนอม ถ้าข้าเลี้ยงเจ้าเซียร์ ให้ดีไม่ได้ ข้าจะเสียใจ” แต่ด้วยตา
อันยาว-ไกล กับถ้อยคำว่า ให้ดีไม่ได้ นี่สิ จะลึกซึ้งดูซึมและหมาย
ความว่าอะไร ข้าพเจ้าคิดไม่ถึง

การปกครองอบรมสั่งสอนของ “ท่าน” มีระเบียบวิธีการละเอียดเพียง
ไหน น่าจะเป็นประวัติอันควรแก่การสนใจของ “ท่าน” เอง โดยเฉพาะ
ต่างหากอีกส่วนหนึ่ง

เมื่อได้พบกับนายเถื่อนให้เป็นนายเมืองแล้ว น้องก็ได้ไปรับการ
ศึกษาต่อที่โรงเรียนมัธยมพิเศษวัดเทพศิรินทร์

ข้าพเจ้าเห็นสมควรเสนอความในจดหมายของน้องบางวรรค ซึ่งเชื้อ
เหตุเกินกว่าผู้เขียนมิได้ตั้งใจไว้ก่อนว่า อักษรที่หยิบยกขึ้นมาจะปรากฏ
ขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงขออภัยต่อดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์
ของน้องที่รัก และท่านที่เคารพ หากข้าพเจ้าจะหย่อนสติปัญญาไปด้วย
ประการใด ๆ ด้วยการละเมิดจดหมายส่วนตัว คือ

๓ จดหมายถึงคุณแม่ถึงวันที่ ๘ มีนาคม ๒๕๒๘ ความตอนหนึ่งว่า
“แท้จริงผมไม่ค่อยเป็นห่วงคุณแม่และน้องพระวงนั้ (คือพวงพันธุ์ เทภาสิต
ปัจจุบันนี้) เพราะพี่พันธุ์และพี่น้องทั้งหลายคอยช่วยเหลือให้ความเกื้อหนุน
ด้วยประการต่าง ๆ ซึ่งผมเองมีสามารถจะให้ได้ และรู้สึกขอบคุณเขามาก
ที่ใจสบายใจอยู่ทุกเมื่อที่มีพี่น้อง “So kind, so helpful and so obliging.”

อีกฉบับหนึ่งถึงคุณแม่เช่นกัน ลงวันที่ ๓๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๘
 เจ้าถึงฤดูหนาวต่อฤดูใบไม้ผลิตอนหนึ่งว่า “หน้าหนาวปีนี้เป็นอย่างไรบ้าง
 ครั้น เปรียบเทียบกับปีที่แล้วมาปีไหนจะหนาวกว่ากัน แต่สำหรับผมนะว่า
 ปีนี้หนาวกว่าปีก่อนตั้งร้อยเท่าพันทวี ปีก่อนอยู่เมืองไทยไม่เคยเห็นน้ำแข็ง
 โดยธรรมชาติละหิมะ ปีนี้เห็นเสียเมื่อ ภาวนาให้มันหมดหน้าหนาวเร็ว ๆ
 เดียวนี้หมดหน้าหนาวแล้ว ฤดูใบไม้ผลิกำลังเดินเข้ามาแทนที่ หน้านี้แหละ
 เป็นฤดูที่งามที่สุด ในอเมริกาหรือยุโรป ดินไม้แคบแคบกิ่งก้านออกช่อ
 ออกดอกส่งกลิ่นให้หอมสดชื่นดอกไม้ กลางวันก็มีแสงแดดส่อง ใจคอ
 มันช่างเบิกบานจริงครับ ไม่เหมือนหน้าหนาว กลางวันมืดครมครมมัว
 หนาวเฉยเห็ดถอน ใจคอมันไม่เบิกบานเลย”

จดหมายฉบับแรก เขียนที่บ้านเลขที่ ๒๓๐๐ ถนนคาโรราม่า ใน
 กรุงวอชิงตัน ฉบับหลังเขียนที่เมอร์เซดเบิร์ค อะแคเดมี รัฐ-
 เพนซิลวาเนีย

๒. จดหมายถึงข้าพเจ้า ลงวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๑ ใจ
 ความตอนหนึ่งว่า “พอใจมากในคำขอบใจและยกย่อง แต่นั่งหาได้ให้
 อะไรอย่างมีค่าหรือพิเศษวิไลก็เปล่า แท้จริง That tennis racket มีราคา
 น้อยกว่าของซึ่งน้องชายโดยมากให้แก่พี่ชาย Of course, you know, this
 brother of yours is not rich. The price of such a present is worth
 nothing, but I love you so much.”

และอีกตอนหนึ่งว่า “คุณพี่ดวงได้จดหมายมาบอกน้องว่า เมื่อ
 ครั้นคุณแม่เจ็บ ซึ่งน้องไม่รู้ข่าวเลยสักนิด พี่ได้ไปรักษาพยาบาลแข็งแรง

single - handed, what a fine boy you turned - out to be! I never worry much about mother because I sincerely believe that you are looking after her with admirably great care, and make her happy. Why should I worry about her! Your behavior towards mother and relatives alike is very much appreciated."

เอกสารที่นำมาอ้างอิงนั้นตอนดังต่อไปนี้ ๓๐ ปีที่ผ่านมาแล้ว ปกติฉันยังไม่ใช้คนช่างพูดหรือเป็นนักเขียน คุณนิสัยจะชอบทางปฏิบัติ ฉะนั้นถ้อยคำจำนวนตลอดจนถึงความคิดเขียน เช่นการแต่งออกซึ่งความกตัญญู การพรรณา ฯลฯ โดยเฉพาะภาษาต่างประเทศที่ม้อยู่ในมือเท่าที่ค้นพบ ซึ่งข้าพเจ้าไม่อาจประเมินคุณค่า กับวาทะของมิดฟิรด์ชาวอเมริกัน ผู้ดูแลนักเรียนไทยในอเมริกาที่กล่าวมาข้างต้นแล้วว่า " ฯลฯ ต่อไปพวกอเมริกันเอง ก็คงสู้ในวิชาภาษาอังกฤษไม่ได้" นั้น

ตอนที่ ๒

วัยเรียน

ตอนศึกษาอยู่ที่โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์

เข้าศึกษาเมื่อเดือนพฤษภาคม ๒๔๖๖ อยู่ชั้นมัธยม ๗ ก. อาจารย์ชัยรัตน์เป็นอาจารย์ประจำชั้น

๒๔๖๗ เรียนชั้นมัธยม ๘ ก. อาจารย์เสด็จดี อาจารย์ใหญ่ เป็นอาจารย์ประจำชั้น เป็นนักเรียนที่เรียนเก่ง สอบได้คะแนนสูงเสมอ

เข้าสอบชิงทุนเจ้าเรียนหลวง (King's Scholarship) เมื่อปลายปี ๒๔๖๗ สอบได้คะแนนสูงกว่า ๘๐ เปอร์เซนต์

ในปี ๒๔๖๘ กระทรวงธรรมการได้ออกระเบียบใหม่ว่า นักเรียนที่สอบชั้นมัธยมวิบูลย์ได้คะแนนสูงกว่า ๘๐ เปอร์เซนต์ และมีอายุต่ำกว่า ๓๕ ปี มีสิทธิ์เข้าสอบชิงทุนเจ้าเรียนหลวงได้ น.อ. วิเชียรสอบได้คะแนนสูงกว่า ๘๐ เปอร์เซนต์ในปี ๒๔๖๘ จึงมีสิทธิ์เข้าสอบแข่งขันในปี ๒๔๖๘ โดยไม่ต้องสอบคัดเลือกลง ในปี ๒๔๖๘ น.อ. วิเชียรจึงเรียนเข้าชั้นมัธยม ๘ เพื่อสอบแข่งขันชิงทุนเจ้าเรียนหลวง เมื่อสอบแข่งขันชั้นที่สองนั้น น.อ. วิเชียรสอบได้ ๕ ได้สมัครเข้ารับทุนของกองทัพอากาศให้ไปศึกษาวิชา Aeronautical Engineering ในสหรัฐอเมริกา

ขณะที่เรียนอยู่ที่โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์นั้น น.อ. วิเชียรมิใช่แต่เป็นนักเรียนที่เรียนเก่งและได้คะแนนสูงเท่านั้น ยังเด่นกีฬาทุกอย่างได้

อย่างดีเป็นพิเศษอีกด้วย อยู่ในทีมฟุตบอลรุ่นใหญ่ของโรงเรียน เป็นนักแบดมินตัน และนักมวยทีมฝีมือดี

เนื่องจาก น.อ. วิเชียรเป็นนักกีฬา มีนิสัยใจคอกว้างขวางโอบอ้อมอารี จึงเป็นที่รักใคร่ชอบพอบรรดาเพื่อนนักเรียนทั่วไป เพื่อนที่สนิทส่วนมากยอมเป็นนักเรียนร่วมชั้น เช่น บุญช่วย อินทรมัธยม คำนัน วิชโรบล ทองสุข พงศ์ศักดิ์ ประชุม อินทรมัธยม จำรัส ฉายะพงศ์ ม.ร.ว. ดุ๊กหม เกษมสันต์ ทวี แรงชา ฯลฯ เป็นต้น

ตอนศึกษาในสหรัฐ อเมริกา

เมื่อได้ทุนเล่าเรียนของกองทัพอากาศแล้ว น.อ. วิเชียร ได้ออกเดินทางไปศึกษาในสหรัฐอเมริกา พร้อมกับ ม.ร.ว. ดุ๊กหม เกษมสันต์ ผู้ซึ่งได้ทุนเล่าเรียนของกองทัพอากาศเช่นกัน และจำรัส ฉายะพงศ์ ผู้ซึ่งได้ทุนเล่าเรียนหลวง ในสมัยนั้นยังเดินทางไกลโดยเครื่องบินไม่ได้ จึงต้องไปทางเรือ ออกจากกรุงเทพฯ เมื่อ มิถุนายน ๒๔๖๘ โดยเรือเกียงเจา ไปยังฮ่องกงก่อน เพื่อเปลี่ยนขึ้นเรือใหญ่ที่นั่น แล้วจับเรือใหญ่ "President Madison" เดินทางต่อไปยังสหรัฐ รวมเวลาเดินทาง ๑ เดือน จึงถึงเมือง Seattle ได้เดินทางต่อไป Washing ton, D.C.

เมื่อไปถึงกรุงวอชิงตัน พอดีเป็นฤดูร้อนโรงเรียนหยุดเทอมจึงพักอยู่นั้นเดือนเศษ กองทัพอากาศได้กำหนดให้เข้าเรียนใน Massachusetts Institute of Technology แต่ก่อนจะเข้ามหาวิทยาลัย ทางทหารได้ส่งเข้าโรงเรียนเตรียม โดยมีกำหนดว่าจะให้เรียนเตรียม ๒ ปีก่อน ทางสถานทูตได้จัดให้ น.อ. วิเชียรเข้าเรียน Preparatory School ชื่อ Mercersburg ที่เมือง Mercersburg รัฐ Pennsylvania เมื่อกันยายน ๒๔๖๘ ระหว่าง

เรียนได้คะแนนสูง และมีชื่อใน Honor list เต็มอ ได้เล่นฟุตบอลในทีมโรงเรียน

. เมื่อเรียนที่ Mercersburg Academy ได้ ๑ ปี คราวปิดภาคฤดูร้อนทางการได้ส่งไปอยู่ Camp Red Cloud กับ ม.ร.ว. ดุ๊กชมและคนไทยอื่นๆ เพื่อรับการอบรมเพิ่มเติม Mr. Robert S. Walter ครอบอกความเห็นว่ ึ่งต้องคนพร้อมที่จะเข้า M.I.T. แล้ว ึ่งไม่ควรเสียเวลาเรียนเตรียมอีก ๑ ปี จึงเสนอให้สอบ College board ได้ผลดังนี้:--

In the College Entrance Examinations given uniformly throughout the country by both Sukshom and Vichian, both received vevy good vatings indeed. In two subjects taken, Vichien had the highest grades of any candidate. (จาก Report on the Government Students and H.M. the King's Own Students in the U.S.A., 1926 - 1927)

ึ่ง น.อ. วิเชียร และ ม.ร.ว. ดุ๊กชมจึงได้เข้าศึกษาต่อที่ Massachusetts Institute of Technology เมือง Cambridge, Mass. ได้เริ่มเรียนในแผนกวิศวกรรมอากาศยาน (Aeronautical Engineering) ศึกษาอยู่จนถึงเทอมหนึ่งของปีที่ ๓ แม่กองเทคนิคกรมช่างอากาศ (พล.อ.ท. มั่น มหา-
 ดันตะ เวชยันต์รังสฤษฏ์) ได้ไปเมือง Boston และสั่งให้เปลี่ยนไปศึกษา ึ่งเกี่ยวกับการออกแบบเครื่องยนต์อากาศยาน (Airplane Engine Design) ในขณะนั้นวิชาเกี่ยวกับการออกแบบเครื่องยนต์อากาศยาน ยังไม่ได้จัดขึ้น เป็นแผนก น.อ. วิเชียรจึงได้เปลี่ยนไปศึกษาในแผนก General Engineering ตามคำแนะนำของอาจารย์ ในแผนกวิศวกรรมอากาศยาน ฝ่ายเครื่องยนต์

(๑๑)

เพื่อเด็กเรียนวิชาบางวิชาในแผนกวิศวกรรมเครื่องกล และวิศวกรรม
อากาศยานเฉพาะที่เกี่ยวกับการออกแบบและสร้างเครื่องยนต์

ได้รับปริญญาตรีทาง General Engineering เมื่อมิถุนายน ๒๔๗๔
กันยายน ๒๔๗๔ เข้าเรียนชั้นปริญญาโททางวิศวกรรมอากาศยาน
เมื่อจบเทอมที่หนึ่ง ได้รับคำดังจากกองทัพอากาศให้หยุดเรียน ไปฝึกงาน
ที่โรงงานสร้างเครื่องยนต์ และโบพัต Wright Aeronautical Corporation
และ Pratt and Whitney Aircraft แห่งละ ๖ เดือน

เพื่อนนักเรียนไทยที่ร่วมศึกษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยในขณะนั้นมี เพิ่ม
ถิมบัตต์ดี ม.ร.ว. ถุกษม เกษมสันต์ และจำรัส ฉายะพงศ์ ระหว่างที่
ศึกษาที่มหาวิทยาลัยนั้น น.อ. วิเชียร คงเรณิด์เช่นเคย นอกจากนั้นยัง
คงเด่นกีฬาเก่งเช่นเคย ได้เด่นฟุตบอลในทีมของมหาวิทยาลัยตลอดเวลาที่
ศึกษาอยู่ที่นั่น ในสหรัฐอเมริกาในเวลานั้น มีสมาคมนักเรียนไทยในพระ
บรมราชูปถัมภ์ และมีการประชุมประจำปีกันแทบทุกปี น.อ. วิเชียร ได้ไป
ร่วมด้วยเสมอ และเป็นนักกีฬาที่มีชื่อเสียงในบรรดานักเรียนไทย เก่งใน
กีฬาหลายอย่าง เช่น เทนนิส วอลเลย์ บาสเกต บิงปอ ฯลฯ

ในระหว่างที่ น.อ. วิเชียร ศึกษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยนั้น ได้พบกับ
นางสาว Marguerite Sitter นักศึกษาจากจังหวัด Alsace ประเทศฝรั่งเศส
ผู้ซึ่งขณะนั้นศึกษาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ อยู่ที่ Simmons College
จังหวัด Boston รัฐ Massachusetts ต่อมาเมื่อ น.อ. วิเชียร กลับมารับ
ราชการในประเทศไทยแล้ว ก็ได้สมรสกับนางสาวซิดเคอร์วิน

ความจริงเรื่องของคุณจำรัส ฉายะพงศ์ ก็เกมแล้ว แต่ความค่อน
ท้ายนี้ทำให้ข้าพเจ้าต้องจับปากกาต่อ โดยคัดลอกจดหมาย ของน้อง

ที่ส่งมาจากอเมริกา ลงวันที่ ๓ พฤษภาคม ๒๔๗๒ ความตอนหนึ่งว่า “ไม่อยากจะปิดบังพี่ น้องชักเกิดชอบผู้หญิงฝรั่งเสียจนบ้างแล้ว ฯลฯ เขา เรียน Social Work วิชาเกี่ยวกับการดูแลทุกข์สุขของคนทำงาน ไม่ใช่ นางพยาบาลโดยตรง แต่เรียนคล้ายกับนางพยาบาล เขาทำการติดต่อกับ ทั้งคนเจ็บและคนดี ฯลฯ พูดได้ ๓ ภาษา มี เยอรมัน ฝรั่งเศส และอังกฤษ บางที่ไทยด้วย บอกแล้วกับบอกให้หมด เขาไม่ใช่คนสวย แต่เป็นคนที่มี ความรู้ สุภาพเรียบร้อย แกมน่ารัก ฯลฯ”

อีกฉบับหนึ่งต่อมา ลงวันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๔๗๔ ว่า “.....แต่ เราต้องจากกัน เขาเรียนดำริ้งแล้วก็กลับบ้านเขา พี่ชายโปรดอย่าดูว่า น้อง.....”

นาวาอากาศเอก วิเชียร วิบูลมงคล ได้ทำการสมัครกับ มาเกอริต ซิตแดร์ ธิดานายของ ซิตแดร์ และนางมารี คูดมาน ซิตแดร์

มีบุตร ธิดา คือ

๑. นายแพทย์ศานติ วิบูลมงคล
๒. นางสาววิมล วิบูลมงคล
๓. นางสาววิภา วิบูลมงคล

ตอนที่ ๓
รายงาน
ส่วน ๑ ในราชการ

เมื่อสำเร็จจากการศึกษาและฝึกงานที่สหรัฐอเมริกาแล้ว นาวาอากาศเอก วิเชียร ได้เข้าประจำกองเทคนิคของโรงงานอากาศยาน โดยมียศเป็น นายร้อยตรี เมื่อ ๓ มิถุนายน ๒๔๗๖

ในระยะต่อมากรมอากาศยานได้แยกจากกองทัพบก น.อ. วิเชียร ได้ย้ายไปประจำ ช.อ. ๓ กรมโรงงานทหารอากาศ

วันที่ ๓๐ กันยายน ๒๔๗๐ ประจำ ช.อ. ๓

วันที่ พฤษภาคม ๒๔๗๒ เป็นหัวหน้า ช.อ. ๓

วันที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๔๗๓ เป็นหัวหน้า ช.อ. แผนกที่ ๔

วันที่ ๑๒ เมษายน ๒๔๗๔ เป็นหัวหน้าแผนกที่ ๒ กรมโรงงาน

ทหารอากาศ

ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นหัวหน้าฝ่ายการซ่อม กรมช่างอากาศยาน

วันที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๔๗๗ ดำรงราชการ บก. ศช. ทอ.

วันที่ ๒๑ มกราคม ๒๔๗๘ ประจำ บก. ทอ.

วันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๔๗๘ ได้ออกจากประจำการเป็นทหารกองหนุน มีเบยหวัด ตั้งกิต บก. ทอ.

ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรยศทหาร

๑) ๔ พ.ย. ๒๔๗๕ นายร้อยตรี

(๑๔)

- ๒) ๑ เม.ย. ๒๔๗๗ นายร้อยโท
๓) ๑ เม.ย. ๒๔๗๘ นายร้อยเอก
๑ ข.ก. ๒๔๗๘ นายเรืออากาศเอก
๔) ๑ เม.ย. ๒๔๘๒ นายนาวาอากาศตรี
๕) ๑ ก.ค. ๒๔๘๕ นายนาวาอากาศโท
๖) ๑ เม.ย. ๒๔๘๘ นายนาวาอากาศเอก

ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์และเหรียญ

- (๑) เหรียญพิทักษ์รัฐธรรมนูญ ๒๓ กันยายน ๒๔๗๗
(๒) ราชอิสริยาภรณ์ช้างเผือกชั้น ๔
จตุรฤทธิ ๒๗ กันยายน ๒๔๘๓
(๓) เหรียญชัยสมรภูมิ ๒๓ พ.ค. ๒๔๔๕
(๔) ตริตาภรณ์มงกุฎไทย ๑๘ กันยายน ๒๔๘๔
(๕) เหรียญจักรมาตา ๑๘ กันยายน ๒๔๘๔
(๖) เหรียญบรมราชาภิเศก ๕ พฤษภาคม ๒๔๘๓

ส่วนที่ ๒ งานบริษัท

นาวาอากาศเอก วิเชียร วิบุตมมงคล ได้เริ่มเข้าทำงานกับ บริษัท
แอสตันดาร์ต แวกคัม ออยล์ จำกัด ตั้งแต่วันที่ ๑๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๘
ในตำแหน่งผู้ดูแลการจำหน่ายและบริการผลิตภัณฑ์น้ำมันอากาศยาน ที่ท่า
อากาศยานดอนเมือง และในขณะเดียวกันก็ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ช่วยเหลือเทคนิค
ในทางน้ำมันหัตถ์ และผู้แทนขายทั่วไปด้วย โดยความสามารถในหน้าที่
การงาน ทั้งในด้านเทคนิค ในการปกครองผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา และใน

(๑๕)

การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ในวงงานราชการโดยทั่วไป ทั้งทางทหาร ตำรวจ และพลเรือน รวมทั้งกับนักธุรกิจและบริษัท ห้าง ร้าน ทำให้ น.อ. วิเชียร วิทยุมงคล ได้รับการเลื่อนตำแหน่งขึ้นไปเป็นลำดับ ตำแหน่งสุดท้ายที่ น.อ. วิเชียร วิทยุมงคล ได้รับในบริษัท แสตนดาร์ด-แวกคัม ออยล์ จำกัด คือ รองผู้จัดการใหญ่ของบริษัทนี้ในประเทศไทย ซึ่งได้รับแต่งตั้งเมื่อวันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๐ ตำแหน่งนี้นับได้ว่าเป็นตำแหน่งที่สูงที่สุดสำหรับคนไทยในบริษัทต่างประเทศที่ใหญ่โตและมีการค้ากว้างขวางในประเทศไทย.

ระหว่างที่ทำงานอยู่กับบริษัท แสตนดาร์ด-แวกคัม ออยล์ จำกัด นอกเหนือไปจากหน้าที่ประจำแล้ว น.อ. วิเชียร วิทยุมงคล ยังได้ทำงานในการ บริหาร และ ประสาน งาน ระหว่าง บริษัท ๑ กับ พนักงาน และคนงาน กับทั้งได้ปฏิบัติงานในด้านการติดต่อรหว่างบริษัท ๑ กับรัฐบาล ในงานที่สำคัญ ๆ หลายครั้ง ซึ่งทุกครั้งที่ได้ประสบผลสัมฤทธิ์ความมุ่งหมาย และเป็นที่พอใจและยุติธรรมต่อทุกฝ่าย.

น.อ. วิเชียร วิทยุมงคล ได้ป่วยด้วยโรคตับ เมื่อวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๒ และเมื่อรู้สึกตัวว่าไม่สามารถจะปฏิบัติหน้าที่ให้แก่บริษัท ๑ ได้โดยเต็มความสามารถเนื่องจากสุขภาพ จึงได้ขอตาออกจากตำแหน่งรองผู้จัดการใหญ่ และได้รับอนุมัติให้ตาออกได้ เมื่อวันที่ ๓๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๓.

ลำดับตำแหน่งหน้าที่ใน บริษัท แสตนดาร์ด-แวกคัม ออยล์ จำกัด วันที่ ๑๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๙ เป็นผู้ดูแลการจำหน่ายและบริการผลิตภัณฑ์น้ำมันอากาศยาน และในขณะเดียวกันดำรงตำแหน่งผู้ช่วยเทคนิคในทางน้ำมันหล่อลื่น และผู้แทนขายทั่วไป.

(๑๖)

วันที่ ๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๐ เป็นผู้ช่วยบริหาร (การจำหน่ายผลิตภัณฑ์น้ำมันอากาศยาน)

วันที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๐ เป็นผู้แทนจำหน่าย และเจ้าหน้าที่บริหารทางเทคนิคผลิตภัณฑ์น้ำมันอากาศยาน

วันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้รับเชิญให้เดินทางไปร่วมประชุมในเรื่องกิจการจำหน่ายและเรื่องผลิตภัณฑ์น้ำมันอากาศยาน ที่จัดโดย บริษัท แดงคนดาร์ต - แวกคัม ออยล์ จำกัด แห่งนิวยอร์ก, ที่ นิวยอร์ก, สหรัฐอเมริกา

วันที่ ๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๑ หลังจากกลับมาจากประชุมที่นิวยอร์ก ได้ปรับปรุง ขยายกิจการ แผนกผลิตภัณฑ์น้ำมันอากาศยาน จึงได้ดำรงตำแหน่ง ผู้แทนขายผลิตภัณฑ์น้ำมันอากาศยาน แต่ตำแหน่งเดียว

วันที่ ๒๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๑ เป็นผู้แทนของบริษัท ฯ ไปประชุมในเรื่องกิจการจำหน่ายที่สิงคโปร์

วันที่ ๘ มีนาคม ๒๕๕๒ ได้เดินทางไปดูกิจการเพิ่มเติม ที่สำนักงานใหญ่ของบริษัท ฯ นิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา อีกครั้งหนึ่ง (ประมาณ ๓ เดือน)

วันที่ ๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ ได้เลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็น รองผู้จัดการ บริษัท แดงคนดาร์ต-แวกคัม ออยล์ จำกัด ในประเทศไทย (ขณะนั้น บริษัทฯ ดำเนินธุรกิจในประเทศไทย อยู่ในความควบคุมของบริษัทที่สิงคโปร์)

วันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๓ ได้เลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็นรองผู้จัดการใหญ่

(๑๓)

(เมื่อบริษัทในประเทศไทยได้ขึ้นตรงต่อบริษัทใหญ่ ใน
สหรัฐ ฯ) และได้ดำรงตำแหน่งจนกระทั่งถึงวันที่ได้ขอถา
ออกจากตำแหน่ง

ข้าพเจ้าขอต่อท้ายข้อเขียนของคุณคดี มหาตันทนะ อันเกี่ยวกับ
บุคคลและงานบริษัทดังเรื่องหนึ่ง คือ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐ อันเป็นบทข้าพเจ้า
จำได้แม่นยำ เนื่องจากเราสองคนพี่น้องได้พบกันในงานที่เป็นครั้งแรก
ในชีวิต ณ จังหวัดที่ข้าพเจ้ารับราชการอยู่ น้องไปเยี่ยมและบอกว่า
มาตรวจกิจการค้าของบริษัทที่โคราชและจังหวัดใกล้เคียง ข้าพเจ้ามีความ
ยินดีและดีใจเป็นอันมาก เด็ดารทุกข์สุขกันแล้ว ก็ชวนเขารับประทาน
อาหารเย็นกัน น้องไม่ปฏิเสธกับขอให้เชิญคณะของเขามาร่วมด้วย ซึ่งมี
ชาวอเมริกัน ๔ คนและคนไทยนอกจากน้องคนหนึ่งหรือสอง คนอเมริกัน
จำได้ว่า คนหนึ่ง ชื่อ พี อีกคนหนึ่งดูเหมือนชื่อ คีเซด ไม่น่า ส่วนอีก
๒ คนจำชื่อไม่ได้ เมื่อได้ดื่มและแกล้มเข้าไปตามสมควร ความเข้าใจอัน
ดีก็เกิดขึ้น ความเป็นกันเองก็ตามมา ในระหว่างอาหาร นายพีถามว่า
วิเชียร เป็นน้องของท่านหรือ ดูกิริยาท่าทาง หน้าตาจะม้ายกัน ข้าพเจ้า
ไม่ลืมทราบในคำถามนั้นพอ แต่ได้ตอบไปว่า แน่ขอเราร่วมมือมาด้วยกัน
ข้าพเจ้าเป็นบุตรคนที่ ๓ และน้องเป็นบุตรคนที่ ๔ ไม่มีใครค้น นายพี
บอกว่า อัจฉริยะ (วอนเดอร์ฟูล...) วิเชียรเพิ่งเข้าทำงาน แต่มีความรู้
งานบริษัทดีกว่าผู้ที่ทำงานมานานนับปี ๆ กิจการของเขา ดำเนินงานใหญ่ใน
อเมริกาสมเซียมมาก ข้าพเจ้าถามว่า ท่านได้เห็นผลของงานด้วยหรือ นาย
พีตอบว่า แน่ละ ข้าพเจ้าได้อ่านรายงานนั้นก่อนมาเมืองไทย ยิ่งเมื่อได้
มาปฏิบัติงานร่วมกัน ข้าพเจ้ารักและนับถือเขามากยิ่ง ข้าพเจ้าหวังว่า
ต่อไปภายหน้า วิเชียร จะเป็นคนสำคัญของบริษัทคนหนึ่ง.

ตอนที่ ๔

บ่อฉิมวัย

คุณพ่อเป็นคนที่สุขภาพและอนามัยดี เพราะท่านเป็นนักกีฬาหลายอย่าง ฟุตบอลก็ได้หมวดสามารถของโรงเรียน ไปอยู่เมืองนอกแข่งขันกระโดดไกล ได้รางวัลที่ ๒ เหรียญเงิน นิดเดียวใจคอเยือกเย็น ไม่มีอาการแสดงถึงการเจ็บการไขว่ไขว่ มาเมื่อวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๒ โดยปัจจุบันได้เกิดการอาเจียนเป็นโลหิต และมารักษาตัวที่โรงพยาบาลศิริราชชั้นแรกนายแพทย์ได้ให้การรักษาทางโสตถิ อากการไม่ดีขึ้น จึงได้รับการรักษาทางศัลยกรรมโดยฉับพลัน ในคืนนั้นก็ได้รับการผ่าตัดเพื่อแก้ปัญหาเรื่องโลหิตออกในกระเพาะอย่างรีบด่วนเดี๋ยวนั้นหนึ่งก่อน จำเป็นจะต้องได้รับการผ่าตัดอีกครั้งหนึ่ง การผ่าตัดครั้งแรกนี้ นับว่าได้ผลเป็นที่พึงพอใจอย่างยิ่ง

เมื่อพ้นระยะการพักฟื้นและเห็นว่าเข้าชนปกติแล้ว ก็ได้รับการผ่าตัดครั้งที่ ๒ เมื่อวันที่ ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๓ เพื่อเปิดย่นระบบทางเดินของเลือดที่ไปค้ำเสี่ยใหม่ ในครั้งนี้ได้รับผลดีสมควรหมายทุกประการ

ภายหลังการผ่าตัด ครั้งที่สองแล้ว ก็คิดจะพักผ่อน จึงได้ขอลาออกจากบริษัททดแทนคาร์ดแวกคัมมอชย์ อยู่กับบ้านก็แข็งแรงจนไม่ปรากฏ

ลักษณะอาการป่วยแม่แต่อย่างใด ชรอยจะรู้ดีว่าความการนั้น ๆ นอน ๆ
จึงไปปลุกบ้านที่บางแสน จังหวัดชลบุรี เพื่อการพักผ่อนและดูแลควบคุม
การสร้างไปด้วยในตัว เมื่อบ้านเสร็จก็จะย้ายไปอยู่อย่างเงียบ ๆ แต่สังขาร
ของคนเราไม่เที่ยงแท้ บังเอิญให้ต้องล้มเจ็บลง และนำกลับเข้ารักษาตัว
ยังโรงพยาบาลศิริราชอีก คราวนี้มีอาการทรนและทรุดลงเรื่อย ๆ ไม่
สามารถช่วยได้ เนื่องจากตับไม่สามารถทำงานต่อไป ได้ถึงแก่กรรม
ลงโดยสงบ เมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๔ เวลา ๑๑.๓๑ นาฬิกา

คุณพ่อจากไปแล้ว เหลืออยู่แต่ชื่อว่าเป็นคนตรง เองงานเอกสาร และ
ใจเป็นนักกีฬา ผู้ได้บังคับบัญชาจากตัวแต่ก็นับถือและเคารพ ลูก ๆ ก็
เช่นกัน ลูก ๆ เพียงจะมาสนิทสนมกับพ่ออย่างมากที่สุดก็ในระหว่างที่ท่านวางมือจาก
ราชการและธุรกิจ ท่านเป็นทั้งตัวอย่างเป็นทั้งที่ปรึกษาแก่ลูก ๆ เราเสียใจ
อยู่ที่ว่า ระยะเวลาที่รู้จักท่านดั้นด้นไป ได้แต่ปลงบอใจตัวเองว่า ถ้าชาติ
หน้ามีจริงขอให้เราได้มีบุญวาสนาเกิดเป็นลูกท่านอีก

สำหรับข้าพเจ้านั้น ก่อนที่น้องจะจากไปอย่างไม่มีวันกลับ ข้าพเจ้า
ได้ไปเยี่ยมที่โรงพยาบาล ๒ ครั้ง และครั้งท้ายที่สุดอีก ๑ ครั้ง น้องจาก
พวกเราไปท่ามกลางภรรยาบุตรและญาติพี่น้อง เหมือนแสงเทียนค่อย ๆ หริ
แล้วดับ เราได้แต่มองดูกันไม่มีใครพูด

ข้าพเจ้าหวดระดังถึงจดหมายฉบับสุดท้ายที่น้องมีมาถึงก่อนหน้า รว
๒ เดือนได้ ขอนำมาลงไว้เป็นอนุสรณ์

(๒๐)

บางแสน

๑๓ ต.ค. ๒๕๐๔

พี่พร

ได้ร่างจดหมายเตือน Mr. Anderson ตั้งคั้นมาพร้อมกับจดหมายนี้
แล้ว เสียใจที่เพิ่งได้รับ เพราะน้องส่วนมากมาอยู่เดี่ยวที่บางแสน กำลัง
ปลูกบักกะโตเล็กๆ อยู่หลังหนึ่ง คงใจจะพักผ่อนอย่างสงบ ๆ อยู่ที่นี่...

รักและคิดถึง

วิเชียร

ลอยกระทง

เพ็ญเดือน ๑๑ และเพ็ญเดือน ๑๒ ซึ่งตรงกับปลายเดือนตุลาคม และปลายเดือนพฤศจิกายน เป็นฤดูกาลน้ำไหลหลากมาจากเหนือ แม่น้ำ ลำคลอง หนอง เจ็้งนอง ไหลลงสู่ในดงแห่ง เรียกกันเป็นคำสามัญติดปากว่า “เดือน ๑๑ นานอง เดือน ๑๒ น้ำทรง” น้ำเจ็้งนองคืออยู่ พอพ้นเพ็ญ เดือน ๑๒ แล้ว ก็เริ่มลดลงทีละน้อยเป็นลำดับ ในระยะเวลาไม่นาน และ น้ำทรงอยู่น คือในวชน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และแรมค่ำหนึ่ง ราษฎรจัดทำ กระทงด้วยใบตองกล้วย บักรูปเทียนและจุดไฟปล่อยให้ลอยน้ำไปในเวลา ค่ำคืน แต่ก่อนนี้ในกระทงมักมีเงินปลั๊กได้ไปด้วยธูปหนึ่งหรือไฟหนึ่ง คือ ๒ ธูป แล้วแต่ใครจะสมัคร นึกว่าในสมัยก่อนเมื่อยังใช้ธูปและไฟเป็น เงินปลั๊ก ถ้าเป็นสมัยนี้ก็ใช้ธูปต่างแทนธูป (ธูปหนึ่งเท่ากับธูปต่างครึ่ง) และนางที่ก้มหมากพลูได้ไปด้วยคำหนึ่ง กระทงสำหรับดอยนั้น ชาวบ้าน มักเย็บทำเองด้วยใบตอง เย็บเป็นรูปกลม ๆ มีขนาดเล็กใหญ่เพียงไรแล้ว แต่จะทำ ที่ขอบกระทงมักเย็บใบตองทำเป็นรูปกรวยปลายแหลมขนาดเล็ก ๆ เป็นแถว เติริมปากกระทงโดยรอบ กระทงอย่างนี้เรียกว่ากระทงเจ็ม ถือ กันว่าเป็นกระทงอย่างดี ทางที่ไม่ใช้กระทงใบตอง แต่ใช้กาบใบต้นพลับ- พึงเอามาเย็บเป็นกระทงแทน มีสีขาวสะอาดแปลกตากว่ากระทงใบตอง ที่ทำด้วยใบตองและกาบใบต้นพลับพึงปนกันก็มี เห็นจะเป็นของประดิษฐ์ ทาจนทาสี ที่กระทงนั้นบักรูป ๔ ดอก เป็นระยะ ๆ รอบกระทง ที่ก้น

ตอนโคนรูปเดี่ยบบอกบานไม้โรยหรือดอกดาวเรือง ส่วนเทียนไขเล่ม
 เดี่ยวเดี่ยวไม้ปักกลางกระถาง ซึ่งกระถางเดิมหักถ่วงถ่วงถ้าทำไม่เป็น ก็ไปซื้อที่
 ตลาดเพราะเขาทำไว้ขายในหน้าดอกกระถาง ทำด้วยกระดาดดีเป็นรูป
 ดอกบัวบานฉ่ำ ที่เอากาบมะพร้าวมาต่อหัวหางและปักเป็นอย่างนก และ
 ทำตึบดอกหรือโรยทองตามแต่จะเห็นงามก็มี หรือไม้ก็ทำเป็นเรือกุหลาบ
 เรือประทุนด้วยกาบมะพร้าว ประทุนนั้นใช้กระดาดตึบดี เห็นได้ว่ากาบ
 มะพร้าวทำเป็นรูปนกและเรือนี้เรียกว่ากระถางโดยปริยายเท่านั้น กระถาง
 อย่างนี้ใช้รูปเดี่ยบบอกไม้ดอกหนึ่ง เทียนเล่มหนึ่งปักหัวท้าย ปักมากกว่า
 นี้ไม่ได้เพราะไม่มีที่ปักให้ดูงาม ผู้ที่ไปซื้อกระถางมักซื้อกระถางอย่างนี้
 มากกว่ากระถางเดิม เพราะเด็ก ๆ ที่เขาชอบใจด้วยมันโกดเข้าไปทางเป็น
 ของเล่น ขอเอามาแล้วพอตกเวลาเย็นไฟดไฟจวนจะมีค้ำหรือค้ำดังแล้ว
 ก็กินข้าวกินปลาเสร็จก็นำกระถางไปที่ท่าหรือข้างตั่งซึ่งมีนาคำดังแจ้ง โดย
 มากผู้ที่ไม่ค่อยมีเป็นผู้หญิงมีอายุ มีเด็กซึ่งเป็นลูกหลานตามมาด้วยเป็น
 พรวน เมื่อจุดรูปเทียนที่กระถางแล้วก็ปล่อยให้กระถางลอยไป ครั้นคนก็ยก
 มือขึ้นจับไว้ถ่วงถ่วงคำเบา ๆ หรือนึกอยู่ในใจ ขอขมาตาโทษแม่คงคา
 ดงท้ายขอพรจากแม่คงคาให้ตนจงมีความสุขความเจริญ แต่ตามปกติ
 แล้วไม่มีใครมีใครให้อภัยกันคน นอกจากคนแก่ ๆ เฒ่า ๆ หรือเด็ก ๆ ซึ่ง
 ทำตามผู้ใหญ่สอน ปล่อยให้กระถางให้ลอยไปแล้ว พวกเด็ก ๆ ก็เฝ้ามองดู
 ด้วยความว่าเรงดีใจ จนกระถางลอยไปดับตาแล้วจึงกลับบ้าน ระหว่าง
 นั้นถ้ามีดอกไม้หน้าจุดเด่น กระถางที่ลอยไปมักอยู่ไม่ได้นาน เพราะถูก
 เจ้าเด็กเด็ก ๆ ที่เป็นผู้ชาย เด็กผู้หญิงก็มีบ้างถ้าชนอย่างเด็กผู้ชาย วัยนำ
 ดอยดอกกระต๊อบ ๆ ไปเก็บเอามาเล่นและได้ทั้งอัฐิที่มีอยู่ในกระถางนั้นด้วย

สมัยที่เดานในแม่น้ำดำคตองยังไม่มีเรือชนตองกันมากเหมือนทุกวันนี้ เรือ
 กตไฟก็มีไม่มากถ้า และเรือนคตองไม่มี พันทาจึงไม่ขับป่วนมากจนเป็น
 อันตรายแก่กระตองน้อย ๆ ที่ลอยไป เมื่อมีกระตองจตุรปเตียนลอยไปมากถ้า
 และอยู่ห่างเป็นระยะ ๆ กันไปในท่ามกตองกระแต่น้ำที่ไหลเจิ่งเวลาดำคตองที่
 ตั้งเบงยิบและท้องฟ้าแจ่มใสสว่างด้วยแสงเดือน ก็ดูงามเจริญตาเจริญใจ
 มากอยู่ ข้าพเจ้ากตอตามความรู้สึก สมัยเมื่อยังเป็นเด็กอยู่ซึ่งด่วงมา
 กว่า ๕๐ ปีแล้ว จะนำเอาสภาพความเป็นอยู่ของสมัยนั้น มาเปรียบเทียบกับ
 สมัยนั้นยอมไม่ได้ ถึงใดดีและเหมาะในสมัยนั้น ไม่จำเป็นจะต้องดีและ
 เหมาะกับสมัยนั้นเสมอไป นอกจากจตุรปเตียนของสมัยก่อน แล้วดัดแปลง
 แก้ไขให้เข้ากันได้กับสมัยปัจจุบัน จึงจะดีและเหมาะกับสมัยได้ ไม่ขาด
 คตองระหว่างเก่าและใหม่ อนึ่ง ในคตองเพ็ญเดือน ๑๒ ชาวบ้านมักกรออยู่
 จนเมื่อถึงเที่ยงคืน พอเห็นพระจันทร์อยู่ตรงศีรษะพอดีดังมาทชานา ตก
 น้ำไปใส่คตองไฉน เพราะถือวาระยะคตองนั้นนานและใสสะอาด นอกนั้นถ้า
 ทนหนาวไหวก็มักจะอาบนานาธุบน้ำดูบาดด้วย เดี่ยวนี้มีคนมาก น้ำจะใส
 สะอาดเท่าเมื่อก่อนไม่ได้ เพราะคนทำสกปรกมากจน //

การตองกระตองดังกล่าวมาข้างต้น จะเรียกว่าเป็นพิธีที่ไม่ดีนัก เพราะ
 ไม่ปรากฏว่าต้องมีพิธีตองกันอย่างไร นอกจากจตุรปเตียนในกระตอง แล้ว
 ปลอຍให้ลอยไปตามยถากรรมเป็นหมดเรื่อง ตองกันทำไม ผู้เฒ่าผู้แก่
 บอกว่าเพื่อขมาตาโทษแม่คงคา เพราะได้อาศัยน้ำท่านกินและใช้ ยิ่งกว่า
 นั้นยังถ้ายิ่งซึ่งเป็นปฏิกุตตงไปในน้ำด้วย เท่ากับขาดความเคารพแม่คงคา
 จึงสมควรขอขมาตาโทษท่านเสีย แล้วขอพรท่านให้คตองมีความสุขความ
 เจริญ แต่ทำไมจึงต้องตองในเวลาดำ ตองเวลากตองวันบ้างไม่ได้หรือ

และทำไมจึงต้องทำต้องหนในระยาะใกล้ๆ ผิดกันเดือนเดียวเท่านั้น ก็ว่า เพราะเดือนอื่นนอกจากเดือน ๑๓ เดือน ๑๒ น้ำไม่เจิ่งเหมือนต้องเดือนนี้ แดงเป็นเวดว่างการงาน การทำนา ฝนฟ้าตามธรรมดาไม่มีแล้ว อากาศก็ปลอดโปร่งแจ่มใส คอยแต่ข้าวจะสุกและเก็บเกี่ยวเท่านั้น สมควรจะหาทางปลดอยอารมณ์ให้เพิดเพิดได้บ้างในเวลาค้ำคืน เพราะฉะนั้นเรื่องดอยกระทงจึงเกี่ยวข้องด้วยการรื่นเริงหย่อนใจในเทศกาลฤดูน้ำด้วยส่วนหนึ่งที่ทำเป็นกระทงแสดงว่าเดิมต้องการจะบรรจสิ่งของไป therein เพราะชนเชื่อว่ากระทงก็เพื่อใช้สำหรับไล่ของ ถ้าไม่ใช่ไล่ของจะทำไมเป็นกระทงทำไมทำเป็นอย่างอื่นสำหรับดอยก็ได้ ที่จัดรูปเทียนและมีดอกไม้ด้วย แต่ดั่งว่าเป็นเครื่องบูชา และที่ในกระทงมีเงินปลัดไ้ไปด้วย มันพ้องอยู่ในคำว่าเดิมไล่ของ ภายหลังจึงมาเปลี่ยนเป็นไล่เงินปลัดแทนค่าของราคาสั่งของที่จะไล่ไป เมื่อเดิมความประสงค์เดิมดีย์แล้ว แต่ยังเหลือเค้าให้เห็นอยู่ที่มีเงินปลัดไ้แทน การดอยกระทงทางถิ่นพ่ายัพและอีสานแต่เดิมก็มีสิ่งของไล่ไปในกระทงใหญ่ให้เห็นเป็นพยานอยู่ ต่อมาการดอยกระทงมีสิ่งของไล่ไปด้วยเห็นจะลดลงไป จึงกลายเป็นเรื่องรื่นเริงด้วย เพราะเป็นเวดาน้ำเจิ่งอากาศก็ปลอดโปร่งหมดฝนแล้ว เจ้ากระทงจึงมีรูปเป็นนกเป็นเรือเป็นเรื่องง่นไป แต่ยังมีเค้าเรียกชื่อว่ากระทงอยู่ ในการดอยกระทงของหลวงกลางเดือน ๑๓ และกลางเดือน ๑๒ เรียกว่าดอยพระประทับ ก็เป็นเรื่องดอยไฟมากกว่า แต่ยังมีคำว่าดอยกระทงเรียกควบไปด้วย

ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระราชพิธี ๑๒ เดือน ตอนที่ว่าด้วยดอยพระประทับกล่าววว่า “การดอยพระประทับปลดอยกระทง เป็นนักษัตรฤกษ์ที่รื่นเริงทั่วไปของชนทั้งปวง ไม่เฉพาะแต่การหลวง แต่จะนับว่าเป็นพระ

ราชพิธีอย่างใดก็ได้ ด้วยไม่ได้มีพิธีสังฆพิธีพราหมณ์ อันใดเกี่ยวข้อง
 เนื่องในการถอยพระประทับนั้น ~~X~~ เว้นไว้แต่จะเข้าใจว่าตรงกับคำที่ว่าถอย
 โคมลงน้ำเช่นที่กล่าวมาแล้ว แต่ควรนับว่าเป็นราชประเพณี ซึ่งมีมาใน
 แผ่นดินสยามแต่โบราณ ตั้งแต่พระนครยังอยู่ฝ่ายเหนือ” ค่อยไปทรงอ้าง
 ถึงเรื่องนางนพมาศ ซึ่งมียศเป็นท้าวศรีจุฬาลักษณ์เป็นพระดนมเอก แต่
 ครั้งพระเจ้าอรรณมหาราชคือพระร่วง ซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินสยาม ตั้งแต่
 กรุงตั้งอยู่ ณ เมืองสุโขทัย ได้กล่าวไว้ในฤดูเดือนสิบสอง เป็นเวลาเสด็จ
 ทรงประพาสดำเนินตามพระราชพิธีในเวลาดวงคืน พระอัครมเหสีและดนม
 ฝ่ายในตามเสด็จในเรือพระที่นั่ง ทอดพระเนตรการนักขัตฤกษ์ ซึ่งราษฎร
 เล่นในแม่น้ำตามกำหนดปี เมื่อนางนพมาศได้เข้ามารับราชการ จึงได้
 คิดอ่านทำกระทงถวายพระเจ้าแผ่นดิน เป็นรูปดอกบัวและรูปต่าง ๆ ให้
 ทรงถอยตามสายน้ำไหล แล้วคิดคำขบร้องขึ้นถวาย ให้พระเจ้าแผ่นดินทรง
 คำวิจิตเรือพระที่นั่งเทียบขนานกันให้ใหญ่กว่า สำหรับพระดนมฝ่ายใน
 จะได้ตามเสด็จประพาสได้มาก ๆ ขึ้นกว่าแต่ก่อน

ข้อความตามพระราชนิพนธ์ที่คิดมานี้ แสดงว่าการถอยกระทงเป็น
นักขัตฤกษ์วันเรึ่งของคนทั่วไป ไม่ใช่เป็นพระราชพิธีอย่างไร และของ
 หัตถ์เรียกว่าถอยพระประทับ แต่จะมีดอกไม้มารูปเทียนด้วยหรือไม่ ข้าพเจ้า
 ไม่ทราบ คิดว่าไม่มี มีก็แต่ดวงประทับเพื่อความสง่างามเท่านั้น เรื่อง
ได้เงินลงไปในกระทงก็เชื่อว่ามี ในกฎมนเทียรบาลมีกล่าวถึงพิธีของ
 เปรียงดตุลถอยโคมลงน้ำ ถอยโคมในที่นี้จะปรับเข้ากับเรื่องถอยพระ
 ประทับได้หรือไม่ ไม่ทรงแน่ว่า ในหนังสือนพมาศกล่าวไว้ว่า วันเพ็ญ
 เดือน ๑๒ เป็นนักขัตฤกษ์ชักโคมถอยโคม บรรดาชนต่างตกแต่งโคมชัก

โคมแขวนโคมดอยแล้วเดินมหรสพกันขึ้นตามราตรี ในการนี้นางนพมาศ
ทำโคมดอยเป็นรูปดอกบัว อุทิศสักการะพระพุทธบาทนัมมทานที่ โคม
ดอยรูปดอกบัวจึงปรากฏมาจนเท่าทุกวันนี้ (คือ ถึงวันที่แต่งเรื่องนาง
นพมาศ) แต่โคมดอยรูปดอกบัวนั้นราชทูรเปลี่ยนชื่อเรียกว่า ดอยกระทง
ทรงประทับ

ถ้าพิจารณาข้อความตามเรื่องของนางนพมาศข้างบนนี้ จะต้องเข้าใจว่าการดอยกระทง แต่เดิมเรียกว่าชักโคมดอยโคมมีมาก่อนสมัยนาง
นพมาศแล้ว รูปร่างโคมครึ่งหนึ่งเป็นอย่างไรไม่ทราบ เป็นแต่นางนพมาศ
มาประดิษฐ์ใหม่ให้เป็นรูปดอกบัว แต่งงานเป็นนักขัตฤกษ์ของราชทูร
ทั่วไป และเดินมหรสพต่อเนื่องกันไปตั้ง ๓ คืน ที่มาเปลี่ยนจากดอยโคม
มาเป็นดอยกระทง เพราะภายหลังไม่ทำเป็นโคม แต่ทำเป็นกระทงกระนั้น
หรือ หรือว่าของเดิมเป็นกระทง นางนพมาศมาแก้รูปเป็นดอกบัว ถ้าถือ
ตามข้อความที่กล่าวก็ต้องเชื่อว่ากระทงมาที่หลังโคม แล้วเรื่องมัจฉาปลัก
ได้ไปในกระทงด้วย มีขึ้นเมื่อไรและได้ไปด้วยเพื่อประโยชน์อะไร ในเรื่อง
นพมาศกล่าวว่าที่ดอยโคม เพื่ออุทิศสักการะรอยพระพุทธบาทนัมมทานที่
ก็แม่น้ำนัมมทานทีนี้อยู่ในแคว้นทักษิณของประเทศอินเดีย ในปัจจุบัน
นี้เรียกว่าแม่น้ำพรหฤตา จำได้เงา ๆ ว่าเคยอ่านหนังสือเรื่องหนึ่งว่า
พระพุทธบาทรอยพระยานาคอัญเชิญพระพุทธเจ้าทรงเหยียบประดิษฐาน
ไว้บนหาดทรายแห่งแม่น้ำนั้น ดังที่ในเวดวันเพ็ญเดือน ๑๒ เวดหน้า
พระยานาคจะขึ้นมาจัดการรอยพระพุทธบาทแล้วเดินนำตักน้ำขึ้นกระมัง
สอบถามผู้ชำนาญว่า ก็ว่าเรื่องนี้ไม่เคยพบในที่ใดในพระคัมภีร์ เห็น
จะเป็นเรื่องปรัมปราแต่งขึ้นทีหลัง เพื่ออธิบายถึงต้นเหตุดอยกระทง แต่

เรื่องเงินปลัดได้ในกระตังไม่มีกล่าวเลย และก็ไม่ได้เห็นเหตุว่าถ้าเป็นเรื่อง
บูชาพระพุทธบาท ที่ได้เงินปลัดไปด้วยเพื่อประโยชน์อันใด

ยังมีเรื่องต้นเหตุดอยกระตังเล่าอย่างเป็นนิยายของชาวบ้านอยู่เรื่อง
หนึ่ง ว่าครั้งดึกดำบรรพ์ กาเผือกสองตัวผัวเมียทำรังอยู่บนต้นไม้ในป่า
หิมพานต์ใกล้ฝั่งแม่น้ำ วันหนึ่ง กาผู้บินจากรังไปหากิน เผอิญหลงทาง
กลับรังไม่ได้ ก็บินกระเจิดกระเจิงสูญหายไป ฝ่ายนางกาซึ่งกำลังกกไข่
อยู่ & ฟองที่ในรัง คอยกาผัวไม่เห็นกลับมาก็กระวนกระวายใจ จนอยู่
มาวันหนึ่งเกิดพายุใหญ่ พัดรังกาพังกระจัดกระจาย ฟองไข่ก็ตกลงไป
ในแม่น้ำ ส่วนแม่กาก็พัดไปทางหนึ่ง ครั้นลมสงบกลับมารังไม่เห็นฟอง
ไข่ก็เสียใจเป็นที่สุด ร้องไห้ร่ำฟองไข่จนขาดใจตาย แล้วไปเกิดใหม่บน
พรหมโลกชื่อท้าวพกาพรหม ส่วนฟองไข่ทั้ง ๕ ฟอง ถูกลมพัดลอยไปใน
แม่น้ำแต่ไม่จม แล้วถูกคลื่นซัดขวางขึ้นไปบนตลิ่ง แต่ไม่แตกเป็นอันตราย
และไม่ได้อยู่ในที่เดียวกัน ต่างฟองต่างอยู่กันคนละแห่ง ครั้นแล้วฟองไข่
ทั้ง ๕ นั้นผู้นำไปพิทักษ์รักษาไว้ กล่าวคือ ฟองที่ ๑ แม่ไก่เอาไป ฟอง
ที่ ๒ แม่นาคเอาไป ฟองที่ ๓ แม่เต่าเอาไป ฟองที่ ๔ แม่โคเอาไป ฟอง
ที่ ๕ แม่ราชสีห์เอาไป ครั้นฟองไข่ทั้ง ๕ ถึงกำหนดฟักแตกออกก็ไม่เป็น
ลูกกา แต่ว่าเป็นมนุษย์ ครั้นเติบโตขึ้นแล้ว เห็นโทษในความเป็นฆราวาส
และเห็นอันสูงส่งแห่งบรรพชา จึงตามารดาเลี้ยงไปบวชเป็นฤๅษีเจริญมาน
ดมาบคิอยู่ในป่าหิมพานต์ วันหนึ่งฤๅษีทั้ง ๕ เผอิญไปพบปะกันจึงต่างถาม
นามวงศ์และมารดาของกันและกัน ต่างองค์บอกว่า ตนชื่อ กุกุตสันโธ วงศ์
ไก่ โภณคมโน วงศ์นาค กัตถ์โป วงศ์เต่า โคตโม วงศ์โค เมเตโย วงศ์
ราชสีห์ มารดาของตนไม่มี มีแต่มารดาเลี้ยงเป็น ไก่ นาค เต่า โค และ

ราชสีห์ จึงพร้อมใจกันตั้งสัตย์อธิษฐานว่า ถ้าต่อไปจะได้ครีดิเป็นองค์
ดัมเด็จพระพุทธรเจ้า ขอให้อ้อนไปถึงมารดา ด้วยแรงแห่งอธิษฐานร้อน
 ไปถึงท้าวพกาพรหม เดี๋ยวจึงมาจากพรหมโลก จำแดงองค์เป็นกาเผือก
บินมาเกาะบนต้นไม้ ตรงหน้าฤษีทั้ง ๕ แล้วบอกเล่าเรื่องเดิมให้ฟัง และ
 กล่าวต่อไปว่า ถ้าคิดถึงมารดาเมื่อวันเพ็ญเดือน ๑๑ เดือน ๑๒ “ให้เอา
 ค่ายคิปปูกไม่เป็นคันทกา ปักรูปเทียนบูชาดอยกระทงในแม่น้ำเกิด ทำอย่าง
เรียกว่าคิดถึงมารดา” บอกเสร็จแล้วท้าวพกาพรหมก็ลากลับไป “ตั้งแต่
 นนมาชาวเราก็อปากันดอยกระทง เพื่อจะบูชาท้าวมหาพกาพรหมด้วย และ
เพื่อจะบูชาแม่พระบาทของพระ ซึ่งประดิษฐานอยู่ริมแม่น้ำนายมนานด้วย
ตั้งเนืองกันมาจนถึงทุกวันนี้” (จากฉวีรญาณรายเดือน เล่ม ๗) ^{๗๖}

ข้าพเจ้าไม่เคยดูการดอยกระทงของหลวงพ่ออย่างใกล้ชิด เพราะเป็น
 คนภายนอก และครั้งโน้นยังเด็กอยู่ จำได้เงา ๆ ว่าเคยเข้าไปดูที่ท่า
 ราชวรวิสุทฺธ ตอนหัวค่ำก่อนเวลาดึกเจ้าพระราชดำเนินออก เห็นมีเรือหงส์
 เรืออะไรต่อเรืออะไร อย่างเรือแห่พระกฐินมีขนาดย่อม ๆ เป็นอย่างเครื่อง
 เล่น ทอดอยู่ริมท่าหลายลำ มองออกไปทางกลางแม่น้ำตอนนั้นเห็นโค้ง ๆ
 แต่มืดขมุกขมัว ถัดออกไปไกลเห็นเรือตะคุ่ม ๆ มีไฟแวม ๆ เท่านั้น
 ได้ทราบภายหลังจากท่านผู้ว่า แม่น้ำตอนนั้นถัดจากฝั่งออกไป เขากัน
 ไล่ส่วนหนึ่งดำหรับเป็นที่ทรงดอยกระทง ที่หัวน้ำทายนามเรือท่นดำด้วย
 เชือกเส้นใหญ่แล่นคลอตามยาวมาจกัน เท่ากับเป็นเขตกันด้านนอก
 และยังมีเรือตำรวจดำเด็กพายชนต้องตรวจตรา เพื่อไม่ให้ใครล่วงล้ำผ่าน
 เข้าไปในบริเวณนั้น การดอยกระทงของหลวงพ่อ ถ้าเป็นกลางเดือน ๑๑ ก็
 เป็นดอยกระทงเด็ก คือกระทงชนิดเป็นรูปเรือขนาดเล็ก ดังที่ข้าพเจ้าได้เห็น

ถ้าเป็นกลางเดือน ๓๒ ก็เป็นดอยกระทงใหญ่ ซึ่งทำเป็นกระทงขนาดใหญ่
รูปต่าง ๆ ประดับประดาทั้งดงาม เป็นกระทงของเจ้านายและข้าราชการ
ผู้ใหญ่ต่างทำมาประกวดประชันกัน กระทงดางกระทงมีขนาดใหญ่มาก
ถึงกับบรรจุคนเดินคนครีตะครหรือจำอวดไว้ในนั้นได้หลาย ๆ คน ที่ก่อดาว
นั้นไม่มีใครในสมัยนั้นอายุนั้นเห็น เพราะเป็นเรื่องสมัยก่อน ค่อยมากก็ไม่
ใครมีอีก เพราะเป็นการหมดเปลืองมาก มาในรัชกาลที่ ๕ เปลี่ยนเป็น
เอาเรือพระที่นั่งและเรืออื่น ๆ ประดับด้วยฉัตรและไฟแทน เป็นดอยกระทง
ใหญ่ ครั้นแต่เด็กก็เด็ก คงมีแต่กระทงซึ่งเป็นรูปเรือขนาดเล็กเท่านั้น ข้าพเจ้า
เคยไปเรือพาย ไปดูการลอยกระทงหลวงครั้งหนึ่ง แต่ก็ได้ยู่แต่ห่าง ๆ
นอกเขต เห็นราษฎรไปเรือพายกันมากดำ พายวนเวียนกันไปมาอยู่ภาย
นอก ดางดำที่หมู่บ้านต่างร้องว่าทำเพลงกันอย่างว่าเริง ก็ควรเดาที่จะ
ว่าเริง เพราะวันนั้นเป็นวันเพ็ญท้องฟ้าตามปรกติสว่างกระจ่างแจ้ง ท้อง
น้ำก็แจ่มใสไปด้วยน้ำ เรือก็ไฟเรือยนต์ก็มีน้อยหรือไม่มี พอที่จะรบกวน
ทำความเดือดร้อนให้แก่เรือพายดำเด็ก ๆ ได้ ส่วนการลอยกระทงของ
หลวงที่ในนั้นอย่างไร ก็ได้แต่อ่านจากพระราชนิพนธ์พระราชพิธี ๓๒
เดือน ซึ่งผู้สนใจอาจหาเอามาได้ ในตอนที่ว่าด้วยการลอยพระประทีป
ซึ่งเกิดจากความในนั้นเป็นเรื่องตำราญพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
และเป็นที่สนุกสนานของข้าราชการฝ่ายหน้าและฝ่ายในมาก
กว่าอื่น จึงเห็นได้ว่าการลอยกระทงของหลวงเป็นเรื่องเด่นสนุกที่สืบเป็น
ประเพณีกันมา ไม่เกี่ยวกับลัทธิพิศใด ๆ เรื่องลอยไปบูชาพระพุทธบาท
ที่ฝั่งแม่น้ำนันทาทัดที่ทางนพมาศได้ไว้ และเรื่องลอยกระทงเพื่อบูชา

ขมาโทษแม่คงคาตามคติที่เชื่อถือของชาวบ้าน คงไม่มีในการดอยกระทงของหลวง เพราะไม่เห็นมีก่ด่าวไว้ว่าอย่างไร

ประเด็นที่ควรพิจารณาก็คือ การดอยกระทงมีมาแต่เมื่อไร ได้มาจากชาติไหน และมีความมุ่งหมายอะไร ในประเด็นข้อแรก ตอบได้ง่ายคือ ไม่ทราบ นอกจากว่าเป็นประเพณีสืบมาแต่โบราณ อย่างน้อยก็ในสมัยสุโขทัยเป็นราชธานี ดังที่ในหนังสือพนมศาสตร์ก่ด่าวไว้ เห็นอนันชนไปไม่มีหนังสือเป็นหลักฐาน แม้เรื่องนางพนมาศเองก็เป็นหนังสือแต่งใหม่ในรุ่นหลัง หากแต่เก็บข้อความของเก่ามาประมวลไว้ให้ทราบเท่านั้น และยากที่จะรู้ว่าใหม่ของใหม่เพิ่มเติมลงไปด้วยกี่มากน้อย ส่วนข้อที่ว่าการดอยกระทงได้มาจากชาติไหน และมีความมุ่งหมายอย่างไร ตามธรรมดาที่จะต้องนึกถึงอินเดียก่อน เพราะวัฒนธรรมส่วนใหญ่อย่างนี้เราได้มาจากอินเดียโดยมาก แต่ก่อนก่ด่าวถึง ควรจะสืบดูว่าทางอินเดียและอินเดียด้านแห่งประเทศไทย ตลอดจนชาติเพื่อนบ้านมีดอยกระทงกันบ้างไหม เรามีวิธีทำตรงกับของเราหรือไม่แตกต่างกันออกไป แล้วเขาให้ค้นหาคำว่าอย่างไร เพราะฉะนั้นในตอนต่อไป จะก่ด่าวถึงการดอยกระทงภาคพายัพก่อน

การดอยกระทงทางภาคพายัพ

ข้าพเจ้าเคยสอบถามเพื่อนชาวพายัพหลายคน ได้ความรู้มาอย่างคร่าว ๆ เพราะผู้บอกก็บอกได้เท่าที่เห็น ที่ไม่เห็นและไม่รู้ก็บอกไม่ได้เป็นธรรมดา เพราะผู้บอกเป็นคนรุ่นใหม่ไม่ได้สนใจความรู้เรื่องอย่างนี้ ก็ตอบอะไรไม่ได้มากนัก อย่างว่าแต่ชาวพายัพเลย ถึงชาวกรุงเทพฯ ก็เช่นเดียวกัน พอต้องการจะทราบเรื่องก็สอบถาม ต้องการเร็วด้วยกันทั้งนั้น ก็จะ

ตอบได้ในทันทีได้อย่างไรเมื่อยังไม่ได้สอบค้น จะบอกได้ก็เท่าที่เห็นและรู
เมื่อไม่รู้ก็ตอบไม่ได้ ในที่สุดเมื่อหมอบัญญากับออกซิดไปว่าเป็นวัฒนธรรม
เก่าของเราควรรักษาไว้ แต่การที่จะรักษาของเก่าได้ดีให้มันก้าวหน้า ก็จ
ต้องรู้ความประสงค์เดิมที่เขาคิดเป็นประเพณีขึ้นไว้ว่ามีความมุ่งหมายอะไร
และเจริญคดีกลายเปลี่ยนแปลงมาอย่างไรเสียก่อน จึงจะตัดแปลงแก้ไข
ให้เข้ากันได้เหมาะเจาะแก่กาตสมัยและสิ่งแวดล้อม ถ้าของเดิมมีมาอย่าง
ไรก็ให้คงอยู่อย่างนั้น นั่นเป็นหน้าที่ของพิพิธภัณฑสถานเป็นผู้รักษาไว้
ไม่ใช่ท่าน แต่ที่จจะรักษาไว้ได้ก็เพียงสิ่งที่เป็นวัตถุ ส่วนที่ไม่ใช่วัตถุยอม
เปลี่ยนแปลงมาแต่เป็นลำดับซึ่งเราไม่รู้ตัว และการเปลี่ยนแปลงนี้
ค่อยเป็นค่อยไป โดยไม่ทั้งลักษณะเดิมของคน เป็นอย่างตัวเราซึ่งมี
เปลี่ยนแปลงมาแต่เด็กจนแก่โดยเรายังเป็นเราอยู่นั่นเอง ไม่ได้กลายเป็น
คนอื่นที่ไม่ใช่เราไป เพราะฉะนั้นการรักษาของเก่าของโบราณ ถ้าเพียง
รักษาไว้ไม่ให้สูญไปเร็วก็ควรรักษาอย่างพิพิธภัณฑสถานโบราณคดี ถ้าต้อง
การจะให้สิ่งนั้นมีชีวิตอยู่ต่อไป ก็จะต้องรักษานิดที่ม้ความเจริญคดีกลาย
ไปด้วยตามกาตสมัย จึงจะไม่ตายเป็นของโบราณคดีไป

เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๒ เพื่อนชาวพายัพพานำหนังสือโยนก
ซึ่งเป็นนิยายดาวชาวเหนือ ฉบับที่ ๖ ปีที่ ๑ วันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๒
มาให้เล่มหนึ่ง ในนิยายดาวที่กล่าวนี้ มีเรื่องพิชิตดอยกระทง ซึ่งวราณย์สุริยา
เห็นจะเป็นผู้แต่งดาวพายัพผู้เรียบเรียง ข้าพเจ้าอ่านเรื่องนี้ด้วยความ
ยินดีสนใจ เห็นว่าผู้เรียบเรียง แม้จะเถาว่าเป็นคนสาวแต่ก็กล่าวเรื่องไว้
หมดจด พอที่จะใช้เป็นเครื่องพิจารณาเปรียบเทียบเรื่องดอยกระทงได้ จ
จะขอย่อเรื่องดอยกระทงทางเหนือตามที่กล่าวไว้ในหนังสือเรื่องนี้ และมี

ของข้าพเจ้าเพิ่มเติมบ้าง ตามที่ข้าพเจ้าได้สอบถามมาจากคนอื่น ดังต่อไปนี้

การตอຍกระทรงของภาคพายัพเขาเริ่มพิธีเป็น ๓ วัน ในวันขึ้น ๓๓ ค่ำ เป็นวันจ่าย วันขึ้น ๓๔ ค่ำ เป็นวันทำบุญ คือ นำภัตตาหารและเครื่องอุปโภคไปถวายพระสงฆ์ที่วัด (ทางวัดจัดตกแต่งสถานที่ด้วยต้นกล้วยต้นอ้อย ทางมะพร้าวและธงทิ้ว) ส่วนวัดใหญ่ในตะแวงหมู่บ้านจัดทำกระทรงใหญ่ โดยมากทำเป็นรูปเรือตงไว้กลางลานวัด (ภายในกระทรงบรรจุของกินชนิดได้ยั้งกรั้ว มีข้าวสาร น้ำตาล เป็นต้น นอกนั้น มีไม้ขีดไฟ เทียนไข ผ้าห่ม ก้นหนาวและอื่น ๆ) สิ่งของเหล่านี้ชาวบ้านนำมาถวายวัด และบรรจุลงในกระทรงเพื่อทำทานต่อไป

เมื่อถึงวันงานสำคัญ เดือนยี่เป็ง (คือเพ็ญเดือนยี่ ตรงกับกลางเดือน ๑๒ ของเรา เพราะของเขานับเดือนเร็วไปกว่าเรา ๒ เดือน) เมื่อชาวบ้านกลับจากทำบุญทั่ววัดแล้ว ก็นำของกินไปแจกกันตามเพื่อนบ้าน มีขนมเทียนโดยมาก พวกเด็กผู้หญิงนำช่อดอกไม้ช่อเล็ก ๆ ไปมอบให้ผู้เฒ่าผู้แก่ที่นอนจำศีลอยู่ที่วัดตั้งแต่วันขึ้น ๓๔ ค่ำ ส่วนเด็ก ๆ ผู้ชายทำกระทรงขนาดเล็กแข่งขันกัน และเตรียมประทัดเป็นคืบ ๆ สำหรับไปจุดด้วย พอตกเย็นค่ำลงแล้ว นำผางประทัดหรือกระถางประทัด ทำด้วยดินเผา มีรูปและขนาดเท่าถ้วยตะไลเล็ก ๆ แต่ปากผางคั่นกว่าหยอดขมิ้นปนน้ำมันมะพร้าวลงไป แล้วใส่ธูปยว้นเป็นต้นสำหรับเป็นไส้จุดนำไปสู่วัดต่าง ๆ เอาไปจุดที่หน้าพระประธานในโบสถ์มากดวงด้วยกัน ในโบสถ์จึงดูสว่างไสว ส่วนผางประทัดที่เหลือนำไปจุดบูชา ที่บ้านประดับคั้งไว้ตามหิ้งตามชอกประตูหน้าต่างและที่อื่นภายในเรือน ตามปรกติในคืนนั้นโคมไฟดวงใหญ่ ๆ มักจะดับเสียสิ้น เหลือไว้แต่แสงดวงประทัดในผางและอาศัยแสง

เดือนเท่านั้น มีผู้เฒ่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า ชาวบ้านถือว่าการจุดประทัดเป็น
สิ่งสำคัญมาก ถ้าไม่จุดก็ขมขื่นจะมาเอาตัวไป เรื่องจุดประทัดนี้เทียบได้
กับที่ปลดของอินเดียซึ่งจะกล่าวต่อไป

น้ำในแม่น้ำในวันเพ็ญเดือน ๑๒ หรือเดือนยี่เป็ง กำลังเจิ่งเต็ม เวลาค
งดางคืนอากาศก็ปลอดโปร่งสว่างด้วยแสงเดือนในวันเพ็ญ เจ้าผู้ครอง
พร้อมด้วยบริวาร นำกระทรงดอยประทัดเป็นปฐมฤกษ์ แล้วราษฎรก็นำ
กระทรงใหญ่ของวัดในละแวกบ้านของตนแห่แห่กันสนุกสนาน นำไปดอย
ในแม่น้ำ พร้อมทั้งมีกระทรงใบเล็ก ๆ ทำด้วยกามมะพร้าวเป็นรูปต่าง ๆ
เป็นส่วนตัวของชาวบ้านปล่อยดอยไปด้วย ได้ทราบว่กระทรงเล็ก ๆ เหล่า
นี้มักลอยย้อยไล่ไปด้วย เดี๋ยวก็เอิกเกริกสนุกกันไปทั่วทั้งท้องน้ำ กระทรง
เหล่านี้เมื่อลอยตามกระแสน้ำไหลพ้นเขตออกไปไกล จนถึงหมู่บ้านชน
นอกไกลเวียงออกไป พวกที่ติดตามกระทรงเป็นกระบวนแห่ไปทางเรือ
ก็พายเรือทวนน้ำกลับมากด้วยความร่าเริงร้องรำทำเพลง กระทรงดอยไป
เรื่อย ๆ จนไกลดับตา ชาวบ้านแถบต่างทางโน้นที่อยากจะมาดักเก็บเอา
สิ่งของเครื่องใช้ ในกระทรงไปใช้เป็นประโยชน์ของตน การดอยกระทรงนี้
ว่าดอยไปเพื่อบูชาพระอุปคุต ซึ่งเป็นพระที่ชาวพม่าพนับถือมาก และว่า
บำเพ็ญบริกรรมคาถาอยู่ในท้องทะเลลึก เห็นจะกลางดะคือทะเล นี้ตรง
กับคติของพม่าที่จะกล่าวต่อไป การดอยกระทรงนั้นชาวพม่าพาเขาเฒ่าให้
ข้าพเจ้าฟังว่า ถือเป็นดอยทุกข์โศกโรคภัยและบาปต่าง ๆ ให้ไปเสีย (คล้าย
พิธีดอยแพของภาคบักซ์ได้) ถ้าใครไปเก็บเอามาจะต้องเป็นผู้รับบาปเหล่า
นั้นไป จึงไม่มีใครกล้าเก็บ นอกจากเด็กบรมชน มันไม่เข้าใจด้วยเห็น
ชอบมาพากดเป็นเก็บเอามาทางนั้น

การดอยกระทงของภาคพายัพตามทักถ้วนัน ที่ผลิตกับกรุงเทพ ฯ คือ เขามั้ทำบุญเจียงพระ มั้จุดผางประทับ และมั้กระทงใหญ่บรรจุของกิน ของใช้เพื่อให้เป็นทานแก่คนยากคนจน และเขาทำกตางเดือน ๑๒ ส่วน กตางเดือน ๑๑ ไม่มั้กถ้วนัน แล้วพวกผู้เฒ่าผู้แก่มั้จำคั้ดด้วย จึงเห็นได้ ว่าไม่ไ้ร้นเริงอย่างเดียวยังมั้พิธีทางศาสนาด้วย ส่วนการดอยกระทงของ หลวงทักกรุงเทพ ฯ มั้ทำเป็นกระทงกระจาดใหญ่แต่ในกตางเดือน ๑๒ ส่วน กตางเดือน ๑๑ ไม่มั้กระจาดใหญ่ อีกอย่างหนึ่ง คำว่ากระทงเป็นคำของ ชาวไ้ ถ้าดอยกระทงของถิ่นพายัพมั้มาแต่เดิม ก็คงมั้ชื่อเรียกเป็นอีก อย่างหนึ่ง แต่ไ้เรียกว่าดอยกระทงเหมือนกัน คือใช้คำกระทงของชาวไ้ และได้ทราบว่ทางดำปางก็เรียกไปอย่างหนึ่ง หาไ้ไ้เรียกดอยกระทงไม่ คือเรียกว่าดองสระเปา หรือดองฉันทา แล้วดองว่ขอเหล่านมาที่หลัง ชาวเจ้า จดเอาขอความเหล่านชนเป็นประเด้น เพื่อจะไ้ยกชนพิจารณาในที่หลัง ต่อไปจะกล่าวถึงดอยกระทงภาคอีสาน

การดอยกระทงภาคอีสาน

การดอยกระทงภาคอีสาน ชาวเจ้าแควระหัดที่ไ้รับความเมตตา จากสมเด็จพระเถระองค์หนึ่งซึ่งเป็นชาวอีสาน และชาวเจ้ามีความนับถือ มากในทางความรู้ความคิดและการปฏิบัติของท่าน ท่านได้ให้ฟังว่าเคย เห็นการดอยกระทงที่หนองคายในกตางเดือน ๑๑ ว่าเขาเอาหยวกกด้วย หงค่นมาค่อกันมั้ไม้เลียบขาวคองหลายวา วางชนานกันดองแถว กว้างห่าง กันพอประมาณ และปักเส้าบนหยวกกด้วยเป็นระยะ ๆ บนปลายเส้า ถ้าวางเป็นเรือหรือเป็นรูปพระยานาค แล้วเอาผ้าขาวชุบน้ำมันยางจุดบน

ปลายนี้น้ำข้าง ๆ เป็นระยะ ๆ หรือไม่ก็ใช้จุดด้วยไต้คว่หยวกกด้วยเท้ากับเป็น
 ทุน วัดในตำบลหนึ่ง ๆ ก็ทำกระทงอย่างกระทงหนึ่ง แล้วพากันตากไป
 ไว้เหนือน้ำจอกอยู่ริมฝั่งทั้งสองข้าง เวลาเย็นชาวบ้านทั้งสองฝั่งแม่น้ำพา
 กันลงเรือไปชุมนุมร้องรำทำเพลงกันอย่างสนุกสนาน พอได้เวลาในกลาง
 คืน ก็จุดไต้ทกระทง เอาเชือกตากตั้งไปกลางน้ำ แล้วปล่อยให้ลอยไป
 ในกระทงมีอาหารเลี้ยงผีของไซ้ เมื่อเห็นลอยไปพ้นหมู่บ้านแล้วก็กลับ
 คนยากคนจนที่อยู่ทางปลายน้ำก็เก็บเอาของในกระทงไป ตอบถามคนอื่น
 ที่เคยอยู่ภาคี่ด้าน ในจังหวัดคือริมแม่น้ำโขง ได้ความจากท่านผู้หนึ่ง
 ตรงกันกับที่เล่ามาข้างต้น และว่าในกระทงไม่ได้บรรจุอะไร คงมีแค่
 ดอกไม้รูปเทียนเท่านั้น และว่าเรียกการลอยกระทงว่า “ไหลเรือ”
 ส่วนการลอยเป็นต่างคนต่างลอยไม่ได้ลอยรวมกัน เมื่อลอยไปแล้วก็
 มักถูกคนที่อยู่ทางใต้เก็บเอาไต้ที่จุดไปแล้ว เหตุนี้กระทงที่จุดไต้ว่างไต้
 ทุงาม จึงลอยอยู่ในน้ำไม่นาน ถึงที่ผิดกับที่เล่ามาข้างต้นเป็นแต่ส่วน
 ปลักย่อย ซึ่งเปลี่ยนแปลงแก้ไขกันมาตามกาลสมัย คิดว่าที่กล่าวมา
 ข้างต้นคงเป็นประเพณีเก่าที่ทำสืบกันมา ส่วนอย่างหลังเป็นสิ่งที่แก้ไขใหม่
 เสียแล้ว

ที่เล่ามานี้ก็ไม่ผิดอะไรกับเรื่องลอยกระทงภาคพายัพ กระทงใหญ่
 ทางภาคพายัพตามที่ทราบมาทำขึ้นด้วยหยวกกด้วยท่านองเดียวกัน ได้
 เรียงถามท่านว่า ถ้าตำบลที่อยู่ใกล้แม่น้ำมีลอยกระทงใหม่ ท่านตอบว่า
 มีเหมือนกัน ในกระทงนอกจากมีอาหารและสิ่งของบรรจุไปด้วย ยังมี
 รวงข้าวอ่อนผูกไว้ด้วย เอาไปวางไว้เฉย ๆ ยังที่ไต้ที่หนึ่ง เรื่องลอย
 กระทงนี้ เห็นจะไม่ได้ทำกันแพร่หลายนอกจากผู้ที่อยู่ริมแม่น้ำโขง ท่านจึง

ได้บอกว่าเคยเห็นที่หนองคาย ถ้าอยู่ทั่วไปท่านคงไม่กลัวอย่างนั้น หนัก
ปากไปไม่ได้ซักถามท่านในข้อนี้

ลอยกระทงทางบักซ์ไค

ข้าพเจ้าตอบถามผู้จากบักซ์ไคถึงเรื่องลอยกระทง ก็บอกว่าไม่มี
มีแต่พิธีลอยแพ ซึ่งเมื่อเกิดความไข้ได้ทุกกันทั่วไป เขาจัดทำพิธี คือ
เอาหยวกกล้วยมาค่อเป็นแพบรรจุเครื่องอาหารแล้วลอยไป เป็นเรื่องจำ
พวกพิธีอาพาธพินาศและเครื่องเลี้ยงบาต เพราะฉะนั้นจึงจะยกเรื่องนไป
เล่าต่างหากในเรื่องเลี้ยงบาต ซึ่งเป็นจำพวกพิธีที่อยู่ในภาษาอังกฤษเรียกว่า
Expulsion of Evils มีจัดทำกันอยู่มากชาติในสมัยโบราณ แต่อย่างไร
ก็ดี ภาคพายัพอธิบายเรื่องลอยกระทงว่าเป็นเรื่องลอยทุกข์โศกโรคภัยและ
อุปภัยใดๆให้ไปเสีย ก็เขาเล่าเรื่องที่ทางบักซ์ไค แต่ทำไมทางพายัพ
จึงทำกลางเดือน ๑๒ เป็นพิธีประจำปี ไม่ทำเป็นครั้งคราวเมื่อมีโรคภัยไข้
เจ็บกันมากเหมือนทางบักซ์ไค ถ้าความประสงค์เดิมเป็นอย่างเดียวกัน
ก็จะต้องเข้าใจว่าเดิมจะทำเป็นครั้งคราวก่อน เมื่อมีโรคภัยไข้เจ็บกันบ่อยๆ
ภายหลังจึงกลายมาทำเป็นพิธีประจำปี และเขาเข้าสัมพันธ์กับเหตุอื่นอัน
เนื่องด้วยการลอยกระทงก็ได้ ข้าพเจ้าใช้คำว่าก็ได้ เพราะไม่สามารถจะ
หาหลักฐานได้มากกว่านี้ จึงต้องสันนิษฐานเอาตามที่ตั้งแวดล้อม โดย
เปรียบกับของท้องถิ่น

ลอยกระทงเขมร

ข้าพเจ้าได้สอบถามการลอยกระทงของเขมร คงได้ความมาแต่
ย่อยๆ ว่า ของเขมรกลางเดือน ๑๑ มีลอยกระทงของหลวง ราษฎรก็มีทำ

กระทงนั้นเป็นขนาดเล็กและมีอาหารบรรจุไปด้วย แต่ไม่มีเสื้อผ้าและของ
 อย่างอื่น ส่วนกลางเดือน ๑๒ มีกระทงของหลวงทำเป็นกระทงใหญ่ ราษฎร
 ไม่มีทำ ในที่นี้ทำดอยกระทงสองคราวเหมือนกันในกรุงเทพฯ แต่มีอาหาร
 บรรจุไปในกระทงด้วย เขาบอกว่าเป็นเรื่องส่งส่วนบุญไปให้เปรต จะทำ
 บุญส่งไปให้เปรตหรือให้เป็นทานคนยากคนจนก็เป็นทำบุญเหมือนกัน (ดู
 เรื่องเทศกาดสารท) ถ้าเช่นนั้นกระทงทางภาคพายัพและอีสานที่มีอาหาร
 และเสื้อผ้าสิ่งของบรรจุไปด้วย เดิมจะเป็นเรื่องส่งส่วนบุญไปให้เปรตให้ฉี
 ด้วยกรรมัง เทียบได้กับเรื่องดอยกระทงในพิธีทวงกระຈาดของญวนและของ
 จีน ซึ่งจะกล่าวต่อไป

ลอยกระทงพม่าและเรื่องพระอุปคุต

สอบถามเพื่อนชาวพม่า ก็ได้รับตอบว่าการลอยกระทงของเขามี
 เหมือนกัน และว่าเป็นเครื่องบูชาพระอุปคุตที่อยู่กลางสระดီอทะเล นี้ก็ตรง
 กับคติของภาคพายัพ แต่ของเขามิได้มีได้อาหารหรือสิ่งของอย่างไ
 เงินปลั๊กก็มิเห็นได้ส่งไปในกระทง สอบถามมากไปกว่านี้ ผู้ตอบก็ตอบ
 ว่าไม่ทราบเพราะมิได้สนใจ แต่คงว่าการลอยกระทงในพม่าจะไม่ได้ทำ
 เป็นการใหญ่เหมือนแต่ก่อน คงทำกันอยู่ในหมู่บ้านเล็ก ๆ น้อย ๆ
 อย่างในกรุงเทพฯ คนสมัยนี้จึงมิใคร่รู้เรื่องและสนใจ เขาทำนองที่
 ชาวตะวันตกคนหนึ่งอยู่ในพม่ามาแต่หนุ่มจนแก่ กล่าวไว้ในจดหมายซึ่งมี
 ถึงข้าพเจ้าว่า พม่าเก่ากับพม่าใหม่ขาดคอนกันอย่างรุนแรง นับวันแต่จะ
 ห่างจากกันและดังมากเข้าทุกที ไม่มีสิ่งเชื่อมให้ติดต่อกัน ผิดกับ

ประเทศไทยที่เคราะห์ดีซึ่งยังมีสะพานคอยเชื่อมไว้ไม่ให้ขาดตอน แต่ข้าพเจ้าสงสัยว่าสะพานนี้จะถาวรไปได้อีกเพียงไหน เพราะร้อนแฉะแฉะที่โดยเหตุที่วัฒนธรรมทางพายัพ มีวัฒนธรรมของพม่าปนอยู่มาก จึงน่าจะเดาได้ว่าคงทำพิธีอย่างเดียวกัน ทำไมชาวพม่าและชาวพายัพตลอดจนชาวอีสานจึงนับถือพระอุปคุต ได้คิดว่าพระอุปคุตนี้ว่าเป็นองค์เดียวกับพระโมคคัลลบุตรดิถีเถระ ซึ่งเป็นพระอรหันต์เป็นประธานในการยกตั้งคายนาครั้งที่ ๓ สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พระอุปคุตนั้นชาวพม่านับถือมาก อย่างเดียวกับที่นับถือกันทางพายัพ ชาวพม่าไม่ว่ามีงานอะไรเป็นคตินิยมกันมาเข้าพิธีด้วยเสมอ รูปอุปคุตของพม่าเป็นท่านั่งขัดสมาธิ หายฝ่าเท้า มือซ้ายอุ้มบาตร มือขวาอยู่ในท่าเบี่ยงซ้าย หลังรูปเจาะรูสำหรับบรรจุแผ่นทองจารึกคาถาในโอองการแผ่ซ้อของเราก็มียู่แห่งหนึ่งซึ่งอ้างและบูชาพระอุปคุต ท่านผู้ใหญ่นบอกแก่ข้าพเจ้าว่าพิธีที่มีการบูชาพระอุปคุต ได้พบกล่าวอยู่บ่อย ๆ คิดว่าพระอุปคุตนั้นได้แก่ที่เราเรียกว่าพระบัวเข็ม มีต้นฐานแกะด้วยไม้เป็นแท่งทึบ ที่ได้พบไม่มีสูงกว่า ๓๐ เซนติเมตร ทำเป็นมารวิชัย นั่งบนฐานดอกบัว พลิกขนแล้วได้ฐานมีรอยคว่ำลึกเข้าไป บนเป็นรูปสัตว์น่าไวเช่นปลาเป็นคันแสดงว่าน่า บนพระเศียรทำเป็นจอมขวัญรูปนาริผดชนะ เป็นแนวว่าที่ใดต้องข้างมีรอยฝังหมุดไปจนมา (อันเองที่ได้ชื่อว่าเข็ม) ที่เหมือนหนึ่งจะประจุอะไรไว้ในนั้น เห็นจะมีรอยหมุดฝังนอกจากแห่งที่ว่ำนอก แต่จำไม่ได้เราใช้บูชาในการพิธีขอฝนหรือพิธีมงคลอะไรก็จำไม่ได้แม่น อันเป็นพิธีที่ต้องการนำ นัยว่าเป็นพระมาแต่เมืองมอญ ตามที่ท่านผู้ใหญ่มเมตตาเล่ามานี้ ก็ไม่ตรงกับอุปคุตพม่าอยู่บ้าง ถ้าผู้ใดทางภาคพายัพทราบ มี

เมตตาเขียนเรื่องพระอุปคุตมาเผยแพร่บ้างก็จะเป็นประโยชน์แก่ความรู้เรื่อง
เก่า พระบัวเข็มอยู่ในหอพระคันธารราษฎร์ ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
ในหนังสือฝรั่งเล่มหนึ่ง (Keneth E. Wells' Thai Buddhism, its rites
and activities, p. 105) กล่าวไว้* ต้นเหตุเรื่องดอยกระทงของชาวบ้าน
เรื่องหนึ่งว่า พระเจ้าธรรมมาโคกราชจะทรงสร้างพระเจดีย์ ๘๔,๐๐๐ แต่
ถูกพระยามารคุกคามจะทำลายพระเจดีย์เหล่านั้น พระเจ้าธรรมมาโคกราช
จึงทรงขอรับพระอุปโคตพระยานาคให้ช่วยจับพระยามารด้วย พระอุปโคต
จึงจัดการปราบพระยามารเป็นผลสำเร็จ แต่นั้นมาราชจึงทำพิธีดอย
กระทงเพื่อขอบคุณพระยานาคสืบมาทุกปี เรื่องนี้เห็นได้ว่าเอาเรื่องพระ
อุปคุตไปเป็นพระยานาคให้สับสนกับที่อยู่กลางสระคือทะเล อีกเรื่องหนึ่งว่าที่
ดอยกระทง เพื่อถ่ายโทษบาปที่เด่นเร็วไปเห็นพระพุทธรูปหรือพระพุท
ธูป ซึ่งประดิษฐานอยู่ที่หาดทรายในแม่น้ำ นี่ก็เป็นเรื่องคงเดื่อนมาจาก
เรื่องพระพุทธรูปที่พระพุทธรูปเจ้าทรงเหยียบไว้ที่หาดทรายแม่น้ำนัมมทานที
ตามคำของพระยานาค เถ่ากันไปกันมาเรื่องก็ปนเปกันอย่างนี้ ในหนังสือ
The Burma ซึ่ง "Shway Yoe" เป็นผู้แต่งกล่าวไว้แห่งหนึ่งว่า เมื่อ
ออกพรรษาแล้ว ประชาชนชาวพม่าตามหมู่บ้านต่าง ๆ จัดทำแพด้วยไม้
ไผ่หรือหวดกกด้วยขนาดเล็ก ๆ แล้ววางจานดินขนาดเล็กอย่างเดียวกับผาง
ประทีปของภาคพายัพ มีน้ำมันตะไคร้เป็นจำนวนมากใบ ลงในแพแล้ว
จุดไฟปล่อยให้ลอยไปในแม่น้ำเวลาดกลางคืน ดูแต่ไกลจะเห็นดวงไฟแวบ ๆ
แวม ๆ ในแม่น้ำเป็นพืดกันไปเป็นระยะ ๆ เขาเรียกว่า การดอยแพน้ำ
หรือแพไฟ ว่าจุดบูชาพระอรหันต์อุปโคต ซึ่งจำศีลอยู่ในปราสาทโทะ
กันแม่น้ำ พระอุปโคตนี้เดิมเมื่อชาติก่อนด้วยความตุนกตัญญูต่อเขาผู้นั่งของคน

อาบน้ําไป เมื่อมาเกิดใหม่ เพราะบาปที่ทําไว้นี้ จึงต้องใช้กรรมไปอยู่
 ได้น้ําจนกว่าพระศรีอารยจะมาตรัสจึงจะเข้านิพพานได้ รูปพระอุปโกะนั้น
 มักสร้างเป็นนั่งอยู่ในโถหะปราคาหรือหนึ่งอยู่บนคอกไม้ก่อดังฉันอาหารจาก
 บาตร ด่างที่ก่อสร้างเป็นรูปแหงนหน้าดูฟ้า เพราะต้องการหาที่ซึ่งไม่อาภุ
 ด้วยซากศพอันจะหาไม่ได้ในโลกนี้ ทางภาคอีสานว่าพระอุปคุตเนรมิตตัว
 อยู่กลางมหาสมุทร (ประเพณีโบราณอีสาน ของพระมหาปริชาปริญา
 โณ หน้า ๗๘)

ในการเล่าเรื่องดอยกระทงนี้ ยังขาดแต่เรื่องดอยกระทงของมอญ
 และของดงกา จะมีด้วยหรือเปล่าก็ไม่ทราบ ไม่มีโอกาสจะสอบถามได้
 แม้แต่เรื่องดอยกระทงของเขมรและของพม่า ก็ได้มาอย่างกระต่อนกระ-
 แท่นเค็มที่ ไม่พอแก่ที่จะพิจารณาเรื่องได้หมดจด แต่จะรออยู่จนกว่าจะ
 ได้ข้อความตามที่ต้องการจากผู้จริง ๆ ก็ยังไม่ได้อ่านเรื่องนี้ จึงได้
 เขียนเรื่องเท่าที่มีอยู่ อาจมีบกพร่องด้วยประการทั้งปวง เมื่อได้ข้อความ
 มาใหม่เป็นการเพิ่มเติม จึงจะแก้ความเห็นใหม่ ไม่ใช่ว่าเรื่องที่กล่าวมานี้
 ถูกต้องเสมอไป

ดอยกระทงจีน

ข้าพเจ้าเคยถามผู้รู้ชาวจีนคนหนึ่งซึ่งมาหาข้าพเจ้าถึงเรื่องดอยกระทง
 เขาตอบว่ามี ถ้ามองถึงเหตุสุดท้ยดอยกระทง เขาก็อ้างเรื่องขุนนางคนหนึ่ง
 สมัยเฉียนตี้ก เมื่อ ๒,๐๐๐ ปีก่อนมาแล้ว เป็นขุนนางชื่อตั๋ง แต่แนะนำ
 อะไรเจ้านายของตนก็ไม่ฟัง เสียใจจึงไปโจนหน้าตาย ราษฎรมีความรัก
 ใคร่ขุนนางคนนั้นมาก เมื่อถึงบิโนวันตายของขุนนางคนนั้น จึงทำกระทง

ได้อาหารดอยไปเพื่อเซ่นวิญญาณ จึงเป็นประเพณีสืบมา เมื่อข้าพเจ้าบอกว่า เรื่องต้นเหตุอย่างนี้เป็นอย่างที่เขาบ้านถือเป็นคนคิดกันมา ต้องการเรื่องที่เป็นเหตุผลมากกว่า เขาก็บอกว่าเห็นจะเนื่องมาจากเหตุดังนี้ คือประเทศจีนทางตอนเหนือในหนานานาท่วมเสมอ ดางปีให้ตแรงแท่มท้นจนหนีไม่พ้นถึงกับมีคนจมน้ำตาย นับจำนวนเป็นแสน ๆ และที่หาค่าไม่ได้ก็มาก ราษฎรจึงจัดกระถางได้อาหารดอยนำไป เพื่อเซ่นไหว้ผ่น้ำเหล่านั้นเป็นงานประจำปี ตามที่เขาอธิบายอย่างนักก็เหตุผลฟังได้ ตรงกันกับในหนังสือเล่มหนึ่งที่ฝรั่งแต่งไว้ (The Moon Year by J. Bredon and I. Mitroplanow) ว่ากระถางนั้นเขาทำด้วยกระดาศเรียกว่า โคมบัว (lotus flower lamp) มีเด็กให้โคมไป แลร์ร้องว่า “โคมบัว ๆ วันนั้นเราจุดเทียนพรุ่งนี้เจ้าจะไปแล้ว” เมื่อถึงฝั่งนักจุดเทียนให้ดอยไป เพื่อเซ่นวิญญาณคนที่จมน้ำตาย ทำไมจึงต้องจุดเทียนและดอยในเวลาดางคืน เขาอธิบายว่าหนทางไปเมืองผ่นนั้นมืดนัก จึงต้องจุดเทียนให้มันแสงสว่างนำทางเพื่อให้ผู้กลับไปได้สะดวก ส่วนที่ดอยในเวลาดางคืน ข้าพเจ้าคิดว่าต้องการความขรึมขมุกขมัวให้เห็นชัด เพราะเกี่ยวกับเรื่องผี ๆ ดัง ๆ ก็ต้องเป็นเวลาดางคืน เพราะเวลาดางวันผีไม่ชอบปรากฏตัวให้เห็นชอบให้เห็นก็แต่เวลาดางคืน

ตามข้อความข้างบนนี้กระถางเขาทำเป็นรูปดอกบัว ตรงกับที่นางนพมาศคิดประดิษฐ์ทำขึ้น และในภาษาจีนเรียกว่าปล่อยโคมน้ำ (บั๋งยู่เตง) ก็มาตรงกับที่โบราณของเราเรียกว่าดอยโคม และได้ทราบจากเพื่อนจีนชาวไหหลำคนหนึ่งบอกว่าที่เกาะไหหลำมีดอยกระถางเหมือนกัน แต่เขาใช้โคมบัวเย็บเป็นกระถาง เพราะโคมเป็นของหายาก และทำกันในกลาง

เดือน ๗ ของจัน คือกลางเดือน ๘ ของเรา ได้ความว่าทางญวนก็มีพิธี
 ดอยกระทงในเดือนนั้นเช่นเดียวกัน เมื่อมีการเซ่นศพ จันก็มีมีการดอยกระทง
 ด้วย เมื่อทำงตึกทงกระจาดก็มีดอยกระทงเต็มอ เวลาค่ำกลางคืนแจ
 ของจันกลางเดือน ๑๑ ก็มีแห่กระทงไปดอยน้ำ ในพิธีงตึกของญวน
 มีพิธีดอยกระทงแะทงกระจาดในวันรุ่งขึ้น ก่อนจะทำพิธีดอยกระทง มีการ
 บูชาพระรัตนตรัยแะอธิษฐานขอพรดาแะเจ้าผู้มาเป็นลัทธิพยาน แะอธิษฐาน
 วิญญานภูคมีปีศาจ ๓๖ จำพวก ทั้งบนบกในน้ำแะอากาศ ให้มารับ
 เครื่องไทยธรรมของเจ้าภาพ เพื่อกุศลให้เปดชนแะเพื่อความสุขของลูก
 หาดาน กระทงนั้นตามปรกติเป็นกระทงใบตอง แะแต่งทักใช้ภาชนะโลหะ
 อย่างขัน ปากขันทำเป็นกัณฑ์บัว ในนั้นบรรจุหมากแะเงิน จำนวนกระทง
 มีอย่างน้อย ๓๖ กระทง (ได้มาจากพระภิกษุญวนองค์หนึ่งเมตดาอธิบาย
 ให้ทราบ) รวมความว่าการดอยกระทงของจันเป็นเรื่องเช่นวิญญานคนที่
 ตกน้ำตายทงนั้น ไม่มีเด่นเด่นก้อย่างไร คิดว่ากระทงใหญ่ซึ่งทำเป็นรูปเรือ
 บรรจุอาหารแะของใช้ไปในั้น ดังของถินพ่ายัพแะอ้อถิน มีเค้าว่าเป็น
 เรื่องเช่นวิญญานอย่างจัน แต่เปลี่ยนเป็นคติว่าดอยทุกซ์โคกโรภักย์ แะ
 ความอปริยัญไรให้หมดไป ดังได้กล่าวมาแล้ว และเป็นให้ท่านคน
 ยากคนจนไปในตัว กระทงของหลวงที่ทำเป็นกระทงใหญ่ ข้าพเจ้าเข้าใจ
 ว่าเดิมเห็นจะบรรจุอาหารแะสิ่งของด้วยแล้วถวายพระเพื่อกุศลกุศลส่งไป
 ให้ มารายหลังคงเป็นกระทงเปล่าๆ แะแต่งให้งดงามเพื่อประกวดประชัน
 ดูเด่นงาม ๆ เท่านั้น

ลอยกระทงอินเดีย

ข้าพเจ้าสอบถามชาวอินเดียภาคใต้คนหนึ่ง (พราหมณ์ ป.ศ. ศาสตร์)

ถึงเรื่องดอยกระทง เขา^๕แข็งแรงว่า การดอยกระทงเรียกว่าปติเนฏฐามแปร
 แปลว่า วันที่ ๑๘ เดือนที่ ๑๑ ทำให้^๕จึง^๕ชื่อว่าอย่าง^๕นี้ เขาก็ไม่ทราบ ใน
 วันทกถาวณนาชนมาก ตอนเย็นชาวบ้านจัดหาอาหารพากันไป^๕ดอย^๕ที่ริมฝั่ง
 ซึ่งมีนาชนเจงม้ง กิน^๕เลี้ยง^๕เสร็จ^๕แล้ว เอา^๕กาบ^๕กด้วย^๕มา^๕ทำ^๕เป็น^๕เรือ^๕เด็ก ๆ
 เอา^๕ตะคัน^๕ดิน^๕ขนาด^๕เล็ก ๆ อย่าง^๕มา^๕ง^๕ประ^๕ที่^๕ป^๕ของ^๕ชาว^๕ภาค^๕พายัพ^๕ใส่น้ำมัน^๕จุ^๕ไฟ
 วาง^๕ใน^๕เรือ^๕นั้น หรือถ้า^๕ไม่^๕ใช้^๕ตะคัน^๕ถ้า^๕มี^๕เทียน^๕จะ^๕ใช้^๕เทียน^๕ก็ได้ แล้ว^๕ดอย^๕เรือ
 กาบ^๕กด้วย^๕ไป^๕ตาม^๕กระ^๕แฉ่น^๕า เรือ^๕กาบ^๕กด้วย^๕นั้น ทำ^๕แต่^๕เป็น^๕สัง^๕เข^๕ป^๕เท่านั้น
 ไม่ได้^๕ทำ^๕ดิ^๕บ^๕อะไร และการ^๕ดอย^๕กระทง^๕ก็^๕เป็น^๕เพียง^๕ทำ^๕ตาม^๕ประ^๕เพณี^๕เท่านั้น
 ไม่^๕มี^๕ความ^๕หมาย^๕ใน^๕ทาง^๕คำ^๕สอน^๕อย่าง^๕ไร เขา^๕ออก^๕ความ^๕เห็น^๕ว่า^๕การ^๕ดอย^๕กระทง
 เห็น^๕จะ^๕เป็น^๕การ^๕บูชา^๕ขอ^๕บุญ^๕คุณแม่^๕คง^๕คา ที่^๕ให้^๕น้ำ^๕ดำ^๕ห^๕รับ^๕เพาะ^๕ปลูก^๕ได้^๕บริ^๕บูรณ์
 ตาม^๕ที่^๕เขา^๕แ^๕ง^๕ั้น แต่^๕คง^๕ว่า^๕การ^๕ดอย^๕กระทง^๕เป็น^๕เรื่อง^๕ทำ^๕ตาม^๕ประ^๕เพณี^๕ด^๕ัง^๕กัน
 มา^๕เท่า^๕นั้น ค^๕้น^๕เห^๕ต^๕ุ^๕เดิม^๕สูญ^๕เสีย^๕แล้ว จึง^๕ไม่^๕มี^๕ความ^๕หมาย^๕ใน^๕ด^๕ั^๕ท^๕ิ^๕ศา^๕นำ^๕ที่^๕เขา
 นั้น^๕ถือ^๕ ดัง^๕แห่ง^๕ว่า^๕ด^๕อย^๕ไป^๕บูชา^๕พระ^๕ด^๕ัง^๕ษ^๕มี^๕ เรีย^๕กว่า^๕พิธี^๕โ^๕ฆา^๕กร บ้าง^๕ก็^๕ว่า
 บูชา^๕พระ^๕ท^๕ู^๕ร^๕คา^๕เท^๕ว^๕ม^๕เห^๕ล^๕ั^๕พระ^๕ศรี^๕วะ

สอบถามเรื่องดอยกระทงทางภาคเหนือของอินเดีย คือ ในตอนมัธยม-
 ประเทศ ได้^๕ความ^๕ตาม^๕ที่ “เรื่อง^๕อะไร” มี^๕เก^๕า^๕ใจ^๕จ^๕ด^๕่ง^๕มา^๕ให้^๕ ด^๕ัง^๕นี้

“เรื่อง^๕พิธี^๕ด^๕อย^๕กระทง^๕ อินเดีย^๕มี^๕แน่^๕ กระทง^๕นั้น^๕ภาษา^๕ฮิน^๕ดู^๕เรีย^๕ก^๕ โ^๕ณ^๕า
 (โ^๕ท^๕ณ^๕า) ภาษา^๕สัน^๕สก^๕ฤ^๕ต^๕เรีย^๕ก^๕ว่า^๕ ปุ^๕ฏ^๕ ด^๕ับ^๕เรื่อง^๕ไม่^๕ได้^๕ เพราะ^๕มี^๕มา^๕ด^๕ัง^๕ค^๕
 (เขา^๕ใช้^๕คำ^๕ว่า^๕) times immemorial เขา^๕อธิบาย^๕ได้^๕แต่^๕เพียง^๕ว่า^๕ทำ^๕ด้วย^๕ใบ^๕ไม้
 จะ^๕สด^๕หรือ^๕แห้ง^๕ก็ได้ เว^๕ด^๕า^๕จะ^๕ด^๕อย^๕ก็^๕ช^๕้อน^๕ด้วย^๕มือ^๕ท^๕ง^๕สอง^๕ ปล่อยให้^๕ส่วน^๕ปล^๕าย
 มือ^๕เบ^๕็ด^๕ ส่วน^๕ก^๕ด^๕าง^๕เป็น^๕โ^๕รง^๕ด^๕ง^๕ไป ความ^๕จริง^๕จะ^๕ด^๕อย^๕ด^๕อก^๕ไม้^๕ด^๕ัง^๕ใน^๕แม่^๕คง^๕คา
 หรือ^๕บูชา^๕แม่^๕คง^๕คา (เขา^๕เรีย^๕กว่า^๕คง^๕คา^๕บูชา^๕) เข^๕าก็^๕ต้อง^๕ทำ^๕ม^๕ือ^๕อย่าง^๕นี้ ฉ^๕นั้น

กระทงเขากทำแทนรูปมือนั่นเอง เพราะเป็นของง่ายที่จะใช้ดำหรับได้
 ดอกไม้บูชา แต่แรกก็คิดว่าเขาบูชาแม่พระคงคาอย่างเดียว เพราะเห็น
 ตามหัวเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ริมแม่น้ำคงคา เช่น หริทวารฤๅเศศ เขาทำกันตอน
 เย็นและตอนค่ำ ไปจับกลุ่มกันริมฝั่งน้ำ ร้องเพลงบูชาแล้วก็ถอยกระทงไป
 แค่นั้นก็ (ในที่นี้หมายถึงบันทึกตัวर्मณี ศาสตราจารย์ในมหาวิทยาลัย
 พาราณสี) อธิบายว่า เขาบูชาพระเป็นเจ้า (ใช้คำว่า favourite deities)
 ทั่ว ๆ ไป ในกรณีบูชาพระเป็นเจ้านี้ เขาได้เพียงดอกไม้ ขนมหวาน ๆ
 เทียนจุด หรือถ้วยดินเล็ก ๆ ได้ได้หยู่ปด้อยจุอย่างงานที่ปดด้ ๓ อย่างนี้
 เท่านั้นเอง อาจจะมีเกมหยู่คาบ้างก็ได้ เรืองได้สดงค์หรือเงินทองลงไป
 ด้วยไม่เคยมี (ถ้าเป็นการบูชาในพิธีศราทธี) เขาได้ข้าวสุกปั้นเป็นก้อน
 กดม ๆ (ข้าวบิณฑ) ผสมกับน้ำมันหรือน้ำตาล ข้าวบาร์เลย์ (ข้าว
 สมุทโคตม น้ำมันเนย ดอกไม้และหยู่คา กบ้างด้วย) ไม่มีถูดำหรับ
 ถอยกระทง จะทำเมื่อไรก็ได้ โดยมากนิยมเวลาเช้ากับเวลาเย็นต่อกับค่ำ
 ในท้องถิ่นที่อยู่ตอน ก็มีกรบูชาเช่นนี้ คือเอา ๓ ดั่งดังกล่าวแล้ว ได้
 กระทงออกไปวางไว้เฉย ๆ ”

ตามข้อความข้างบนนี้แสดงว่าการถอยกระทงของอินเดีย เป็นเรื่อง
 ที่มาแต่ดึกดำบรรพ์ จนไม่ทราบเหตุที่มาแล้ว จึงเป็นเพียงทำสืบกันมา
 เป็นประเพณีนิยม แต่กรูปรให้เป็นเรื่องบูชาพระเป็นเจ้าหรือเทวดาที่ตน
 นับถือเท่านั้น เช่นบูชาพระลักษมีเทวี (พิชัโภชากร) หรือพระทศคาเทวี
 เป็นต้น ดั่งของที่บรรจุไปในกระทง จึงมีแต่ประทัป และดอกไม้บูชามาก
 กว่าดั่งอื่น ยังเหลือเค้าให้เห็นว่าเดิมคงได้ของกินไปด้วยก็ที่มีขนมหวานได้
 ไปด้วย และการถอยก็ไม่มีกำหนดเป็นฤดูกาลอย่างไร ยิ่งกว่านั้นถ้าอยู่

คอน ก็เอากระตังไปวางไว้เฉย ๆ ที่บนดินเท่านั้น

เมื่อได้รวบรวมเรื่องดอยกระตังชาติต่าง ๆ เท่าที่เสาะหาเอามาได้
ดังนี้ ก็พอจะสันนิษฐานได้ว่าการดอยกระตังของเรา คงไม่ได้มาจากอินเดีย
โดยตรงทั้งหมด ต้นเหตุที่ดอยอาจมีมูลฐานเป็นไปได้ดังนี้

การดอยกระตังจะเป็นคติของชนชาติที่ประกอบกสิกรรมซึ่งย่อมอาศัย
น้ำเป็นสำคัญ เมื่อพืชพรรณธัญชาติงอกงามดี และเป็นเวตนาแจ่มแจ้ง ก็ทำ
กระตังดอยไปตามกระแสน้ำไหล เพื่อขอบคุณแม่คงคา หรือเทพเจ้าที่
ประทานน้ำมาให้อุดมสมบูรณ์ เหตุนี้จึงได้ดอยกระตังในฤดูกาลน้ำมาก
เสร็จแล้วก็เล่นรื่นเริงกันด้วยความยินดี เท่ากับสัมนาโภการงานที่กระทำ
ว่าได้ดั่งวโรตมาจนเห็นผลแล้ว เป็นอย่างงานสัมนาโภในฤดูกาลที่ชาว
บ้านของเราบอกว่าดอยกระตังเป็นเรื่องขอขมาดาไท้แม่คงคา ก็มีเค้ามา
ในทำนองนี้ ชาติต่าง ๆ แต่ดึกดำบรรพ์นั้น ตามทางคันควาของนักปราชญ์
มานุษยวิทยากล่าวว่ามีมนุษย์ยอมแ่ดคงความยินดีปรีดาที่พืชพรรณธัญญา-
หารซึ่งคนเพาะปลูกไว้ได้ผลแล้ว เป็นอันว่าพ้นความอดตายมาได้อีกปีหนึ่ง
จึงนำเอาพืชผลที่เก็บเกี่ยวได้เป็นครั้งแรก ซึ่งเรียกเป็นคำเฉพาะในภาษา
อังกฤษว่า First fruit เราเรียกว่าผลเมื่อแรกได้หรือหัวที่ นำไปบูชาผู้ต่าง
เทวดาหรือพระเป็นเจ้าที่ตนนับถือ และเชื่อว่าเป็นผู้บันดาลให้การเพาะ
ปลูกของตนเป็นผล เป็นการขอบคุณผู้คุณท่าน แ่ดยังมีกรเซ่นสรวง
บรรพบุรุษที่ล่วงมาแล้ว ตลอดจนสิ่งอื่น ๆ ที่อดหยาก เ่ดเสร็จแล้วก็
สัมนาโภด้วยกัน ต่อมาเมื่อมนุษย์มีความเจริญแล้ว ความวิตกเดือด
ร้อนเพราะปลูกพืชพรรณธัญญาหารว่าจะไม่ได้ผลและอดตายค่อยหมดไป

แต่ก็ยังทำการเช่นตราบนั้นเป็นประเพณีสืบต่อมา เป็นแต่แก่เรื่องให้เข้า
กับคติศรัทธาคำสอนที่ตนนับถือ เช่นมีการทำบุญอุทิศทานเป็นต้น ในที่สุดก็
คงเหลือเป็นส่วนใหญ่แต่การเดินธุดงค์กันเอง เห็นว่าการตบยกระหงังจึงมี
อยู่ในชาติต่าง ๆ ทั่วไป และเป็นความรู้ดีทางจิตวิทยา ที่มนุษย์โดย
ธรรมดาชอบเอาอะไรทั้งไปในน้ำเพื่อให้มันตบไป ดูเด็กก็เห็น ถ้าได้อะไร
มา เห็นมันว่ายไปก็ดักมันเอาขึ้นหย่อนลงน้ำให้ตบไป

ที่ชาวอินเดียในมัธยมประเทศอธิบายว่าการตบยกระหงัง เป็นเรื่อง
บูชาเทวดาที่ตนนับถือไม่จำกัดคงแน่นอนลงไป ก็เป็นเรื่องที่เกรงทำให้เข้า
กับคติคำสอน ที่แท้ก็เป็นเรื่องเช่นบูชาผีต่างเทวดาแต่ดั้งเดิม ซึ่งเข้าใจว่า
เป็นผู้ให้ความอุดมสมบูรณ์แก่คนและครอบครัว ที่บอกว่าผีทำเป็น
ประเพณีสืบมาแต่โบราณนานไกล จนไม่ทราบได้ว่ามีขึ้นเมื่อไร ก็
แสดงว่าการตบยกระหงังเป็นของเก่าแก่จนไม่รู้ต้นเหตุเสียแล้ว ที่ทำไม่
กำหนดฤดูกาลก็เป็นเรื่องที่เลื่อนมา และที่เอากระหงังไปวางไว้บนบกก็ได้
ก็ตรงกับทางภาคอีสานซึ่งกล่าวมาแล้ว ที่ภาคอีสานมีรวงข้าวอ่อนผูกไป
ด้วย ก็แสดงว่าเป็นเรื่อง “ผดเมือแรกได้” การตบยกระหงังของชาวอินเดีย
ภาคใต้ เป็นแต่ตบไปเฉย ๆ ในฤดูกาลหน้าน้ำ ก็เป็นเรื่องเลื่อนมาไกล
แล้ว จนไม่มีอะไรเหลือเป็นเค้าของเดิมอยู่

ตบยกระหงังของเราในหมู่ราษฎรที่มั่งเงินปลักได้ไปด้วย ก็เห็นจะเป็น
เรื่องเช่นผีต่างเทวดา เดิมเห็นจะใช้เบี่ยงอย่างที่เราเรียกว่าเบี่ยงบนเหลือนเป็นเค้
ออยู่ ก่อนนั้นขึ้นไปเห็นจะมีอาหารและข้าวของใส่ลงไปในกระหงังด้วย อย่าง
ที่ภาคพายัพและภาคอีสานยังทำกัน หากของเราเป็นกระหงังขนาดเล็ก ไม่
ใช้เป็นกระหงังขนาดใหญ่ จึงได้เปลี่ยนเป็นใส่เงินปลักแทน ส่วนกระหงัง

ใหญ่มีแต่ของหลวง แต่ก็ไม่ปรากฏว่าได้อะไรและก็ได้เลิกไปนานแล้ว ชาวบ้านอำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดสุโขทัย ซึ่งส่วนมากเป็นพวกดาวพวน มีอาหารคาวหวานและผลไม้ต่าง ๆ ทำรวมกันทั้งหมู่บ้าน บรรจุนลงในแพ หยวกแล้วปล่อยไปในวันเพ็ญเดือน ๑๒ นอกนั้นในแพยังมีรูปเทียนและ ด้ายคันแล้วแต่จะไล่ไป นี่เห็นจะเพิ่มเติมที่หลัง

ข้อแปลกอีกอย่างหนึ่งก็ คือในกฎมนเทียรบาลมีคำว่าดอยโคม เรียก เป็นอย่างเดียวกับของจีน แต่การดอยกระทงของจีนเป็นเรื่องเช่นบูชาแม่น้ำ จึงเห็นว่ากระทงทางภาคอีสานและภาคพายัพ บรรจุอาหารและสิ่งของไป ด้วย ก็เป็นเรื่องเช่นเช่นเดียวกัน หากแต่เปลี่ยนเป็นเรื่องดอยโรกภัยไข้เจ็บและให้ท่านคนยากคนจนไปเท่านั้น ส่วนที่ภาคพายัพมีจุดนางประทับ เห็นจะเทียบกันได้กับพิธีทำบุญจุดประทัดของชาวไทยภาคอีสาน แต่ที่เขา ทำในกลางเดือน ๑๑ เมื่อออกพรรษา คือ เขาโคมทำด้วยเปลือกทุกลูกไม้ เช่น เปลือกทุกลูกทุมกา ลูกผักเหลียง ลูกส้มโอ ใส่น้ำมัน และจุดแขวนไว้ ตามกิ่งต้นไม้ที่ในวัด แล้วนำรูปเทียนไปจุดถวายพระในร้านประทับซึ่งปลูก สร้างขึ้นเฉพาะ และพึ่งเทศน์บอกอานิสงส์ในการจุดประทัดไฟ โคมไฟ การ จุดประทัดนั้นทางอินเดียก็มี เรียกว่าพิธีทปวัตหรือทวัต ซึ่งเขาให้คนเห่คน อยู่มาเรื่อง เรื่องหนึ่งที่ข้าพเจ้าจำได้คือประชาชนจุดไฟเพื่อแสดงความ ยินดีต้อนรับพระรามที่เสร็จศึกจากเมืองดงกกา และกลับมากรุงอโยธยาใน วันนั้น นี่เป็นเรื่องอธิบายขอไปที เมื่ออธิบายอย่างอื่นไม่ได้แล้ว เป็น จำพวกอธิบายอย่างปริศนาธรรม ในหนังสือ Hindu Fasts and Feasts ของ A. C. Muderji กล่าวไว้ในตอนเทศกาลทวัตหรือทปมาติกา ว่ามี เรื่องที่เป็นคนเห่จุดประทัดไว้หลายเรื่อง แต่ว่าเหตุที่แท้จริงอาจเกี่ยวกับ

การบูชาผู้ปู่ตายาย เป็นจำพวกทำพิธีศราทหรือทิศผดุงไปให้ ดังนี้ เรื่อง
 ก็มาเข้าเค้ากับดอยกระทงในดวงลักษณะ เหตุนี้เรื่องดอยกระทงของเรา
 เห็นจะเป็นคติที่มานมนานจนลืมเหตุเดิมที่ทำได้แล้ว อาจเป็นเรื่องเช่น
 บูชาในเทศกาลฤดูศราท เมื่อ “ผดุงหัวที่หรือเมื่อแรกได้” เพื่อขอบคุณผู้
 ดังเทวดาและเจยม ผู้ ปู่ ย่า ตา ยาย อย่างพิธีปลงอวยตาขายของเขมรใน
 เทศกาลศราท ซึ่งได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว ตลอดจนให้ท่านผู้ไม่มีญาติ
 เช่น พิธีสังเปรตซึ่งเปรตของชาวบักซ์ได้ พิธีงานบุญข้าวประดับดินสำหรับ
 อุทิศแก่ ผู้ ปู่ ย่า ตา ยาย ในเดือน ๘ และงานบุญข้าวสากในกลางเดือน ๑๒
 ของภาคอีสาน และพิธี “ศราทกลางเดือน ๘ ของจีน (ซึ่งช่วยบัว)” นี
 อย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งดอยกระทง เป็นการขอบคุณเทพแห่งน้ำหรือแม่
 คงคาของชนชาติที่อยู่ริมน้ำ และประกอบบงกดีกรรมเป็นส่วนใหญ่ คติทั้ง
 สองอย่างนี้ในที่สุดจึงมาปนกัน แล้วแปรและแปลความหมายใหม่อย่าง
 ที่ในภาษาอังกฤษเรียกว่า reinterpretation ให้เข้ากับคติศาสนาที่นับถือ
 ในภายหลัง จึงมองไม่เห็นเหตุเดิมที่ทำกัน กลายเป็นดอยกระทงเพื่อบูชา
 พระพุทธรูปที่แม่น้ำนมมทานที่ หรือให้วพระอุปคุตกลางสระคือทะเลไป
 คิดเห็นเช่นนั้นจะผิดถูกแค่ไหน ขอท่านที่รู้โปรดเมตตา แล้วเขียนเรื่องเพิ่ม
 เต็มมาให้บ้างจะสนุกดี และเป็นความรู้ระดับสติปัญญาให้กว้างขวาง
 ออกไป.

LOY KRATHONG

The full moon nights of the eleventh and twelfth lunar months, *i.e.* in the later parts of October and November, are the days of *Loy Krathong*. *Loy* is "to float," and *krathong* is a "leaf cup," usually made of banana leaf as one often sees in the market. The leaf cup is used to hold something. *Loy Krathong* is, therefore, the floating of lights in a leaf cup. During October and November, all the rivers and canals in the lowlands are flooded and in some places overflow their banks. The rainy season is now in a sense over. It is the time of rejoicing, for the weather is fair after the rains. The sky becomes bright and clear, without dampness. After the strenuous labour of ploughing and planting rice for the last three months at a stretch from dawn till dusk, for the country-folk, the heavy work is now over. The peasants have only to wait a month or more for the reaping. During this interval, they have nothing much to do but spend a time of comparative leisure with feasts and festivals of which there are many in these two months of October and November. But we will speak here of the *Loy Krathong* only.

If you go into a market just a few days before the full moon of October and November, you will see in some stalls or shops, displayed apart from other things, a number of *krathong* or leaf cups specially made for sale in this season. I will not describe the *krathong*, for a representative number of their kind may be seen now. Some of the *krathong* are not leaf cups at all, in the ordinary sense of the word. Generally, some of them are in the shape of a bird or a boat. They are more of a toy than a *krathong*, and have only made their appearance in recent years. These are confined mainly to the town people. The country folk usually have their own home-

made *krathong* for the occasion, and perhaps there may be one or two progressive folk who make them in the shape of a bird or boat for the amusement of their children. Usually in a *krathong*, apart from a candle and one or more incense sticks, a small coin, say a five-satang piece, is also put in, and sometimes a mouthful of betel leaf for chewing purpose is added. I am being particular in this instance, as the addition of these two small things is not generally observed nowadays. They are clues, if any, of the origin of *Loy Krathong* in far-off days.

In the evening, when the full moon begins to rise in October and November, the people carry one or two *krathong* to the edge of the water. After the candle and incense sticks in the *krathong* are lighted, they let it go gently on the surface of the placid water. A few folk will sometimes raise their hands in worship. They watch the *krathong* as they float sluggishly along the water for sometime until they float far away out of sight. The children, to while away the time, play with water fireworks. The fireworks, besides being a form of amusement, are a part of any celebration, secular or religious. We light fireworks sometimes in the same spirit as we light candles as an act of worship.

✓ The floating *krathong* usually has a short life. As it floats far away from its starting place, the children further down stream will, in most cases, swim out to snatch the *krathong*. If it is a beautiful one there may be a scramble for it. They will perhaps ignore the common ones, but will not forget to snatch up the small coin, if any, in the *krathong*. It is an aesthetic pleasure to see many *krathong* with their flickering candles bobbing gently up and down, borne along the silent and placid waters under the light of a full moon. Of course, I speak of the days when there were no motor boats and outboards to disturb the peaceful waters with their waves and unpleasant sounds.

As can be gathered from the above description, there is nothing in the nature of a ritual and ceremonial act attached to the *Loy Krathong*. You simply light the candle and incense sticks and let it loose on the water. That is all you have to do. But the small coin that is put in, and the lighting of the candle and incense stick, betray a cult of some kind. *If you ask the people for an explanation, the elder ones will tell you that the *Loy Krathong* is an act of remission to the Goddess Mae Khongkha the Mother of Water. Khongkha is the same word as the Indian *Ganga* or *Ganges*; but in Thai language it means water in general. They will further explain that in spite of the Mother's bountiful gift of water to man, he sometimes has polluted her water in various ways, therefore it is only proper to ask her pardon. The explanation, if not plausible, is one which the simple believing folk can explain. But why do it in two consecutive months? Another explanation is that the Lord Buddha printed his foot on the sandy shore of the Nammada River or the Nerbudda River in the Deccan by request of the King of Naga, who wanted to worship the Lord Buddha's footprint when the Lord had gone. This is a religious but apocryphal explanation as to the origin of *Loy Krathong* which is not to be found in the Buddhist scriptures. It is in one way useful to preserve any tradition if a touch of religious explanation be given to it. There is another explanation in the nature of a folk tale of the Buddhist *Jataka* kind, which long story I need not go into, for it will interest folklorists only. The Chiangmai folk have a different explanation for the origin of *Loy Krathong* which is, I think, identical with the Burmese.

I have now given you a description of *Loy Krathong* on its popular side, but will now try to give you another side of the royal *Loy Krathong*. You cannot expect anything much from me, as I witnessed it and only in part some fifty years

ago, during H.M. King Chulalongkorn's reign when I was quite a young boy. The royal *Loy Krathong* has now disappeared, even in the later years of that august monarch's reign. As far as I can gather, there was a revival once or twice during the reigns of Their Majesties King Vajiravudh and King Prajadhipok. It was revived in one instance, on the occasion, if I remember rightly, of the late Lord Northcliffe's visit to Thailand. It was a *Loy Krathong* on a minor scale. The *Loy Krathong* on a grand scale was never in fact done, even in King Chulalongkorn's reign. What I know about the royal *Loy Krathong* is from an article written by H.M. King Chulalongkorn in his invaluable work พระราชพิธี ๑๒ เดือน or "The King's Ceremonies during the Twelve Months of the Year" Dr. Quaritch Wales has quoted copiously from this book in his interesting work *Siamese State Ceremonies*, therefore I will not go fully into the subject. I think Dr. Quaritch Wales has already said something of the royal *Loy Krathong*.

H.M. King Chulalongkorn says in his book that the *Loy Krathong* has nothing to do with any recognised ceremony or rite. It is merely a matter of rejoicing in which all the people take part and is not only for royalty; moreover it is concerned with neither Buddhist nor Brahmin ceremony. His Majesty thought that the *Loy Krathong* had some connection with the floating lanterns (ลอยโคมลอยน้ำ) as observed by Thai kings in the north when Sukhothaya was the Capital some six or seven hundred years ago. It was described ornately in a book written by Nang Nophamat, a beautiful and learned lady of the court of King Phra Ruang. The lady was the daughter of a Brahmin family priest attached to the Court. She said that in the twelfth month, November (she said nothing of the eleventh month), the country was flooded, The King and his court went for a picnic on the river to witness the people enjoying themselves during the water festival at night. Nothing is said of the *Loy Krathong* of the people, but it can be taken as a fact that it

took place. The *krathong* was most probably in the same shape as that which we see at the present day, for Lady Nophamat told in her book that she had introduced a new kind of *krathong* in the shape of a big lotus flower and many other styles for the king to float in the running stream, no doubt for his enjoyment. She further initiated certain recitations and songs to be sung for the King on the occasion.

As will be seen, the *Loy Krathong* had already by that time no religious or ritual meaning. It was a matter of enjoying oneself in a leisurely and placid manner during the flood period under the light of the full moon in ideal weather. No hint is given as to a small coin being in a *krathong*. The origin of *Loy Krathong* as Lady Nophamat explains is the worshipping of the Buddha's footprint on the sandy shore of the Nammada River as already described. Now the Chinese have their own *Loy Krathong* too and it is a ritual act. They call the *krathong* "lotus flower lamp," and call the floating "the floating of the lamps," akin to the old Thai word of floating (ลอย). Is there any connection? I think there is. The Indians have their floating lights, but these vary from one locality to another. They attach no meaning or ritual importance to the act, and in fact in Southern India, it is done merely as a custom and a picnic on the banks of a stream when the water is full. Of course there may be many explanations, some say that they do it to honour their favourite gods or goddesses. That is all I can gather from my Indian friends.

I can remember rather dimly the King's *Loy Krathong* when I was a boy. The event took place on the river in front of the Royal Landing at the Grand Palace. Part of the river in front of the Royal Landing was reserved for the occasion. Two large boats were stationed midstream, one at each end. A long rope was attached to the two boats forming an outer barrier. There were many palace guard-boats patrolling the barrier and both end openings of the water space where the *Loy*

Krathong was to take place, in order to prevent unofficial boats from trespassing this area. I obtained this description from a certain friend of mine in after years. At the time I was too young to note anything. I saw a number of miniature royal barges moored alongside the Royal Landing which I was told by my elders were the King's *Krathong*. My attention as a small boy was naturally fixed on these particular boats more than on anything else, hence I cannot remember what other things I had seen. H.M. the King and his court would not arrive on the scene until after 9 o'clock in the evening. I left the place without seeing the actual *Loy Krathong*. Of course, there were crowds of people on the banks waiting to see the King and his court. This was all I saw and all I can remember.

If my memory serves me right, on one occasion when I went in a padding boat with my elders, I saw a great number of boats going to and fro on the river outside the barrier. It was a boat meet at night time, every boat was free to ply happily without launches and motor boats to disturb the peace. The people in the the boats were in good spirits. They sang and played music, and in some cases with recitations and repartees. The children amused themselves with water fireworks of the kind you see now. There were mobile cookshops in boats of every description, and they found ready customers. If preferred, one could take one's own food and enjoy one's repast with one's fellows in midstream in ideal surroundings and amidst merry-marking. I long to witness such a scene again, but it will never come back, for it is of the past, for "Old times are changed, old manners gone," if I may be allowed to quote half-remembered words from Sir Walter Scott's "The Lays of the Mast Minstrel."

Now, for my supplementary notes of the royal *Loy Krathong* which I have on good authority from my friend. He says that in the old days the royal *Loy Krathong* was on a grand scale called *krathong yai* or big *krathong*. Some of the

princes and ministers of state each made a *krathong*. They were big ones, so big that they could accommodate in each of them a number of artistes playing musical instruments or performing comic stunts and practical jokes. The designs of the *krathong* were various, giant lotus flowers, junks and what-not. Each owner competed with the others. No doubt there was fun and enjoyment but it was too costly to do every year. It was given up and real royal barges illuminated in designs were used as substitutes for the occasion during H.M. King Chulalongkorn's reign. This big *krathong* took place in the full moon of the twelfth month (November). while the *krathong* on a minor scale composed of miniature royal barges took place in the eleventh month (October). The King with his court viewed the display of *Loy Krathong* from a large floating pavilion having many large dug-out boats as pontoons. He dined and stayed there until past midnight, while the royal children amused themselves with water fireworks.

The origin of *Loy Krathong* can be traced. Primarily, it is no doubt a yearly offering to the water spirits or the floating away to the depths of all sins and calamities that may befall you. The people in Chiangmai and in the North-Eastern provinces have one very big *krathong* made and in some places light it with torches. They put in the *krathong* some provisions and clothing. These will be taken by some poor people downstream far away from their starting places, an act which is equal to that of transferring sins to others, using them as scapegoats. The Cambodians, apart from the royal *Loy Krathong* similar to the Bangkok one, have a special day during the autumnal month for a *Loy Krathong*, as an act of filial duty to their departed ancestors. They ask their departed ones to partake of a feast specially prepared for the occasion, which is no doubt an echo of the first-fruit feast of primitive days. After the supposed repast, the ancestors are sent away, in imagination of course, in a boat or *krathong* made of banana stems filled with pro-

visions. This custom is still preserved by the people of Cambodian descent in some localities of the country.

Secondly, the *Loy Krathong* is in a sense a thanksgiving to the Goddess of Water. It is probably confined to agricultural people who rely on the abundance of water as a source of economic life.

Thirdly, the *Loy Krathong* in its later development is a pastime for spending an evening outdoors amid pleasant surroundings near the water, which comes but twice successively in a year. The *Loy Krathong* is to me, therefore, a natural psychological feeling, to let something float away as children often do. It is a mixture of a cult in a certain sense which has now lost its meaning, but which has survived only feebly in from to be added to the third surmise which you see today. That is why we have it in two consecutive months, October and November. I think the former month has something to do with the first and second explanations which subsequently merged into the latter one.

Reprint with courtesy from

“THE STANDARD” No. 203, November 18, 1950.

พิมพ์ ร.พ. รุ่งเรืองธรรม 263 ถนนพระราม 6 ซอยนันทน์ 2
 พระนคร โทร. 71866 นามบรรล รุ่งเรืองธรรม ผู้พิมพ์โฆษณา 2504
